

Avrupa Birliği tarafından
finanse edilmektedir.

Sanatta Toplumsal Cinsiyet Eşitliği: Sahne Sanatları ve Sinema Haritalama ve İzleme Çalışması Geniş Özet

CANSU DAYAN

2026

Türkiye’de Katılımcı Demokrasinin Güçlendirilmesi:

Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi Projesi Faz III

Sanatta

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği:

Sahne Sanatları ve Sinema

Haritalama ve İzleme Çalışması

Dr. Cansu Dayan

Şubat 2026

CEİD YAYINLARI

Sanatta Toplumsal Cinsiyet Eşitliği: Sahne Sanatları ve Sinema Haritalama ve İzleme Çalışması

Kaynak gösterilmek kaydıyla yararlanılabilir.

Tel: 0 312 440 04 84

www.ceid.org.tr

www.ceidizler.ceid.org.tr

Kapak/İç Tasarım: Hasan Kürşat Akcan

DR. CANSU DAYAN: Ege Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü’nden mezun olduktan sonra, Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı’nda tezli yüksek lisansını tamamlamıştır. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü Sosyal Araştırma Yöntemleri Anabilim Dalı ile Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Bölümü’nde yürüttüğü “A New Approach to Poverty Studies: Art Deprivation and Art Poverty as Missing Dimensions” [Yoksulluk Çalışmalarına Yeni Bir Yaklaşım: Eksik Boyutlar Olarak Sanat Yoksunluğu ve Sanat Yoksulluğu] başlıklı teziyle ortak doktora unvanı almıştır. 2014 yılından bu yana akademi, sivil toplum ve uluslararası kuruluşlar kesişiminde toplumsal cinsiyet eşitliği alanında çalışmaktadır.

Teşekkür

Evet, gelelim yazmayı en sevdiğim bölüme! Her çalışma gibi, bu çalışma da çok zor koşullarda doğdu ve fakat etrafım, eşzamanlı olarak, bu süreçte bana kendimi yalnız hissettirmeyen ve benden desteklerini esirgemeyen çok güzel insanlarla doldu. Öncelikle, sanatta toplumsal cinsiyet eşitliği konusunu izleme ve haritalama alanlarına dahil ederek bir ilke imza atan ve bu çalışmayı bana güvenerek emanet eden Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği (CEİD)’ne teşekkürü bir borç bilirim. Akabinde, çalışmanın süpervizörü sevgili Prof. Dr. Gülay Toksöz’e soruları ve yönlendirmeleri ile aklımı usulca açtığı için; sevgili editörümüz Dr. Handan Çağlayan’a incelikli, titiz okumaları ve motive eden yorumları ile metni de beni de güvenli bir limana çıkardığı için; Proje Direktörü sevgili Ülker Şener’e süreç boyu sabrı, özeni, esnek ve dostça yaklaşımı ile her daim çözüm odaklı ve yanımda olduğu için; ve sevgili Aslıhan Kabadayı’ya gösterge ve veri konusundaki engin bilgi ve deneyimi ile bana sağlam bir ışık tuttuğu için çok teşekkür ederim. Bu yol sizler olmadan açılmazdı.

Ayrıca, organizasyondan muhasebeye, veriden motivasyon ve ötesine kadar her an ve fırsatta varlıklarını da desteklerini de benden hiç esirgemeyen başta Bengin İnanç, Nesibe Dolaner, Suzan Tuncer, Hasan Kürşat Akcan ve Nihal Çarıkçı olmak üzere tüm CEİD emekçilerine sonsuz teşekkür ederim, emekleriniz bu çalışmanın ilerlemesini mümkün kıldı.

Dahası, özellikle veri toplama ve görselleştirme aşaması olmak üzere çalışmanın asistanlığını üstlenen ve bu yolda en az benim kadar yorulsa da yürümekten hiçbir zaman vazgeçmeyen sevgili Pınar Eldemir’e; oldukça sınırlı ve zor koşullardayken bile bu çalışmayı tamamlamam için gerekli özveriyi göstermekten çekinmeyen sevgili aileme, veri taleplerime dönüş sağlayan kurum/kuruluşlara; Ortak Anlayış Toplantısı’nda fikir ve görüşlerini paylaşarak çalışmaya katkıda bulunan Sanat Masası katılımcılarına; ve tabii ki sanatta toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik emek veren her bir kişi ve kuruma çok ama çok teşekkür ederim, sayenizde bu yol daha keyifli, kolay, anlamlı ve etkili bir hâl aldı.

Son olarak, bu çalışmayı okuyarak, paylaşarak, kullanarak, geliştirerek, çoğaltarak sanatta toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak için çabalayacak başta sivil toplum örgütleri emekçileri olmak üzere herkese şimdiden çok teşekkür etmek istiyorum: Katkılarınız, bu alanın dönüşümünde güçlü bir itici güç olacaktır.

İçindekiler

TEŞEKKÜR	5
TABLolar LİSTESİ	7
GRAFİKLER LİSTESİ	8
HARİTALAR LİSTESİ	9
KISALTMALAR	9
I. GİRİŞ	11
II. NOrMLARIN VE STANDARTLARIN BELİRLENMESİ	13
A. TEMATİK ALANLA İLGİLİ İNSAN HAKLARI BELGELERİNİN LİSTELENMESİ	13
B. NOrMLARIN BELİRLENMESİ	17
1. Uluslararası İnsan Hakları Belgelerinin Sanatta Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ile İlgili Normlar Açısından Değerlendirilmesi	18
C. STANDARTLARIN BELİRLENMESİ	19
I. TÜRKİYE BAĞLAMININ MEVCUT DURUM ANALİZİ: NORMATİF POLİTİK YAPI	20
A. YEREL MEVZUATIN HARİTALAMASI: MEVZUATIN İLGİLİ İNSAN HAKLARI BELGELERİYLE UYUMUNUN TESPİTİ	20
B. İLGİLİ POLİTİKALARIN HARİTALAMASI: POLİTİKA BELGELERİNİN İNSAN HAKLARI BELGELERİYLE UYUMUNUN TESPİTİ	23
C. SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİNİN VE DİĞER KAMUSAL AKTÖRLERİN KAPASİTELERİNİN HARİTALAMASI	23
II. GÖSTERGE VE VERİ KAYNAKLARI	25
III. TÜRKİYE’DE TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİNİN HARİTALAMASI	38
38	
A. MEVCUT DURUM	38
B. PROJE İLLERİNDE MEVCUT DURUM	41
C. SONUCA DOĞRU...	45
V. KAVRAMLAR VE TERİMLER	46
VI. KAYNAKÇA	48

Tablolar Listesi

Tablo 1: Uluslararası Sözleşmeler	14
Tablo 2: Diğer Uluslararası Belgeler	17
Tablo 3: Sanatta Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine İlişkin Standartları/Tavsiyeleri İçeren Belgelerin Listesi	19
Tablo 4: Sanatta Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Stratejik Alanları	20
Tablo 5: İkincil Düzenleyici Belgeler	22
Tablo 6: KTB Politika Belgelerinin TCE Duyarlılığı	23
Tablo 7: Türkiye’de Verisi Olan Göstergeler	25
Tablo 8: Türkiye’de Verisi Olan ve Kullanılması Önerilen Göstergeler	27
Tablo 9: Türkiye İçin Önerilen Yapısal Göstergeler	32
Tablo 10: Yapısal Göstergelere Yönelik Mevcut Durum Verisi	39

Grafikler Listesi

Grafik 1: DOB'deki kadrolu orkestra şeflerinin cinsiyete göre dağılımı (2014-2024)	42
Grafik 2: DOB'deki kadrolu rejisörlerin cinsiyete göre dağılımı (2014-2024).....	42
Grafik 3: İstanbul Film Festivali jüri üyelerinin yarışma türü ve cinsiyete göre dağılımı (1985-2024)...	43
Grafik 4: İstanbul Film Festivali ödülleri cinsiyete ve ödül türüne göre dağılımı (1985-2024).....	43

Haritalar Listesi

Harita 1: Proje İllerinde Mevcut Durum Haritası

Kısaltmalar

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ADT	Ankara Devlet Tiyatrosu
AGİMKS	Avrupa Görsel-İşitsel Mirasın Korunması Sözleşmesi
AİHHŞ	Afrika İnsan ve Halklar Hakları Şartı
AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AK	Avrupa Konseyi
AKA	Avrupa Kültür Anlaşması
AKS	Ankara Kültür Sanat
AmİHS	Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi
ArİHS	Arap İnsan Hakları Sözleşmesi
ASHB	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
ASŞ	Avrupa Sosyal Şartı
BİROY	Sinema Oyuncuları Meslek Birliği
BM	Birleşmiş Milletler
BM Şartı	Birleşmiş Milletler Antlaşması/Şartı
BMİDÇS	Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi
BSB	Belgesel Sinemacılar Birliği
BŞT	Belediye Şehir Tiyatrosu
CCS	Kültürel ve Yaratıcı Sektörler
CEDAW	Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi)
CEMR	Avrupa Belediyeler ve Bölgeler Konseyi (CEMR) Avrupa Yerel Yaşamda Kadın-Erkek Eşitliği Şartı
ÇHS	Çocuk Haklarına Dair Sözleşme
COE	Avrupa Konseyi
ÇSGB	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
CSO	Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası
DELPHI	Avrupa Kültür Varlıklarına Yönelik Suçlar Anlaşması
DKDMKDŞ	Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme
DOB	Devlet Opera Balesi
DOBGM	Devlet Opera Balesi Genel Müdürlüğü
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
DSO	Devlet Senfoni Orkestrası
DT	Devlet Tiyatroları
DTGM	Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü
E	Erkek
EHS	Engelli Hakları Sözleşmesi

EIGE	Avrupa Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Enstitüsü
ESK	Ekonomik, sosyal ve kültürel
ESKHS	Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi
ESSnet-Culture	Working Group European Statistical System Network on Culture
EU	European Union (Avrupa Birliği)
EUROSTAT	European Union Statistics
FARO	Toplum İçin Kültürel Mirasın Değeri Çerçeve Sözleşmesi (Faro Sözleşmesi)
FCS	Kültür İstatistikleri Çerçevesi
FeminArt	FeminArt Uluslararası Kadın Sanatçılar Derneği
FİLM-YÖN	Film Yönetmenleri Derneği
FSEK	Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu
GGASŞ	Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı
GGD	Genç Gönüllüler Derneği
GII	Küresel İnovasyon Endeksi
GSGM	Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü
GSYH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
HBB	Hatay Büyükşehir Belediyesi
HSO	Hatay Senfoni Orkestrası Kültür-Sanat Derneği
IAOKİS	Her Türlü İrk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme
İHEB	İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi
İKSV	İstanbul Kültür Sanat Vakfı
ILO	The International Labor Organization (Uluslararası Çalışma Örgütü)
IMDB	İnternet Film Veritabanı
İSTANBUL	Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi - İstanbul Sözleşmesi
K	Kadın
KAOS GL	Kaos Gey ve Lezbiyen Kültürel Araştırmalar ve Dayanışma Derneği
KASED	Kadın Kültür Sanat Edebiyat Derneği
KEAN	Cell of Alternative Youth Activities
KEE	Kadın-erkek eşitliği
KİFAÇ	Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi
KSGM	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü
KSHS	Kadınların Siyasal Haklarına İlişkin Sözleşme
KTB	Kültür ve Turizm Bakanlığı
KYK	Kredi ve Yurtlar Kurumu
KYOTO	Kyoto Protokolü
LA	Londra Antlaşması
LEG- Culture	Kültür Liderlik Grubu
LGBT	Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans
LGBTIQ+	Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans ve İnterseks

I. Giriş

Hadi eğri oturup doğru konuşarak başlayalım: İhtiyaçlar hiyerarşisinde çoğu zaman bir lüks olarak görülse de sanat- tıpkı eğitim, sağlık, spor, siyaset vb gibi- herkesin en temel hak ve özgürlüklerle eşzamanlı ve eşit yararlanmasını gerektiren başlıca alanlardan biridir. Bu bağlamda, sanatta toplumsal cinsiyet eşitliği ırk, dil, din, milliyet, cinsiyet, cinsel yönelim vb fark etmeksizin her bireyin sanatın her dalında ve yaratımdan katılıma her aşamasında eşit hak, fırsat ve olanaklara, yalnızca yasal ve teorik olarak sahip olması değil, bir gündelik yaşam pratiği olarak da gecikmeden ve ertelemeyen gerçeklik kazandırabilmesi demektir.

Bu hakka ilişkin ideal tanım ile sahadaki pratik arasındaki mesafe ise dikkate değer; sanatta toplumsal cinsiyet eşitsizliği Türkiye’de de dünyada da karşımıza son zamanlarda çıkan bir gerçeklik değildir. Tarih- istihdam, eğitim, sağlık, spor gibi alanlarda olduğu gibi- sanatta da toplumsal cinsiyete dayandırılmış roller, ayrımcılıklar, eşitsizlikler ve doğal olarak da mücadeleler ile oluşagelmektedir. Afife Jale’nin sahneye çıkması gibi tarihsel dönemeçlerden günümüze uzanan çizgide, sanattaki toplumsal cinsiyet temelli dışlayıcılık farklı biçimlerde yeniden ve yeniden üretilmektedir.

1971’de Linda Nochlin’in “Neden Hiç Büyük Kadın Sanatçı Yok?” sorusu, kadınların sanat tarihindeki sistematik dışlanmasını görünür kılan önemli bir dönüm noktasıdır. Elbette, kadınlar ve LGBTİQ+ bireyler sanat dünyasında yok değillerdir; aksine, erkek egemen yapıların karşısına çıkardığı engellerle sürekli bir mücadele halindedir. Ataerki hem kadını hem de norm dışı cinsiyet kimliği ve cinsellikleri dışlayarak sanat alanını eril ve heteronormatif bir düzlemde yapılandırmıştır; kadınların yeteneksiz addedilmesi, eserlerinin erkek sanatçılar tarafından sahiplenilmesi, yaratıcı rollere erişimlerinin engellenmesi, LGBTİQ+ sanatçıların da tarihsel olarak görünmezleştirilmesi, eserlerinin sansürlenmesi ya da kimliklerinin bastırılması tarih boyunca tekrar eden örneklerle sabittir.

Sanatın toplumsal cinsiyetlendirilmiş yapısı, yalnızca sanatçıyı değil, sanat eserini, malzemeyi ve alımlayanı da kapsar. Kadınların sanatın nesnesi olarak görülmesi, kadın seyircilerin sınırlandırılması, enstrümanların ve sanat dallarının “feminen” veya “maskülen” biçimlerde kodlanması, bu yapının somut yansımalarındandır.

Toplumsal cinsiyet rolleri, kadınların ve LGBTİQ+ bireylerin sanat akademilerine erişiminin engellenmesinden, günümüzde cam tavanlar, sansür ve oto-sansüre kadar uzanan çok katmanlı eşitsizlik biçimleriyle varlığını sürdürmektedir. Bu eşitsizlik yalnızca kurumlarla sınırlı kalmamış, sanat tarihinin yazımında da yeniden üretilmiştir. Ancak tıpkı eşitsizlik gibi, eşitlik de tarihsel olarak üretilen bir alandır. Sanatta toplumsal cinsiyet eşitliği bugün yalnızca sanat dünyasının değil; akademinin, kamunun, sivil toplumun ve uluslararası kuruluşların da söz, veri ve politika üretmeye başladığı bir konu haline gelmiştir. Feminist ve queer eleştiri, bu tarih yazımının yalnızca dışladığı kimlikleri değil, o dışlanmanın nasıl yapılandığını da sorgulayan alternatif bir bakış sunmuştur. Bu raporun sunduğu izleme ve haritalama yaklaşımı da, bu eleştirel perspektifin bir parçası olarak kurgulanmıştır.

Ancak sanatta toplumsal cinsiyet eşitliğinin hak temelli izleme ve haritalaması Türkiye’de de küresel ölçekte de yeni yeni ele alınmaya başlanmıştır ve bu haliyle niceliksel olarak da niteliksel olarak da yetersiz ve dağınık bir literatüre sahiptir. Bunun bir sebebi, sanat, toplumsal cinsiyet ve eşitlik kavramlarının bilimsel, entelektüel ve gündelik hayattan oluşan her üç bilgi türünde de farklı düzey ve şekillerde ele alınması ve çoğu zaman da ötekileştirilmesidir. Eğlenceye indirgenen bir ‘sanat’, kadın-erkek ikiliğine sıkıştırılan bir ‘toplumsal cinsiyet’, iyi ihtimalle yasal eşitlikle eşdeğer tutulan bir ‘eşitlik’ anlayışı, sanatta

toplumsal cinsiyet eşitliği kesişiminde çizmeye çalıştığım çerçevenin sade-ce bir örneği olup bu örnekler sonsuz bir biçimde çoğaltılabilir.

Sorunsal daha da karmaşıklarıştıran bir diğerkatman, aktör çokluğunun ve çeşitliliğinin bir işbirliğine dönüşmemesidir. Çokluk ve çeşitliliği zenginlik olarak yorumlama imkanı varken konu bağlamında bir sınırlılık olarak yorumlamak durumunda kalmak beni üzse de belirtmeliyim ki sanat konusu, şiddet konusunda olduğu gibi, eğitimden istihdama, kentsel yaşamdan afet yönetimine her alanı yatay kesen, yani her bir alan özelinde de düşünülmesi ve çalışılması gereken bir konu iken alanlar arası, kurumlar arası, sektörler arası vb işbirlikleri kurulamadığında, herkesin sorumluluğunda olan bir konu olmaktan çıkıp birbirine devredilerek hiç kimsenin sorumluluğunda olmayan, havada kalan, geriye atılan bir konuya dönüşmektedir. Raporda daha ayrıntılı bir biçimde görülebileceği üzere, uluslararası insan hakları belgelerinde de Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nda da bir hak alanı olarak tanımlanan sanat konusunda sayısız kurum/kuruluşa görev ve sorumluluk düşerken çok azında özenle, potansiyeline ve hedefine uygun ele alınmıştır.

Tüm bunlar sanatta toplumsal cinsiyet eşitliği konusunun hak temelli izleme ve haritalama çalışmasını zorlaştıran unsurlardır. Çünkü- sebebi ne olursa olsun- fon, zaman, ekip, ekipman ve en önemlisi de emek vakfetmeye değer görülmemeyen bir alanın verisi de ya üretilmemekte ya da sistematik ve doğru bir biçimde üretilmemektedir. Buradan hareketle, Rapor, sanatta toplumsal cinsiyet eşitliği alanında var olandan ziyade, olmayanı görünür kılmaya çalışmıştır. Başlıktan da anlaşılacağı üzere, konunun kapsamı zaman zaman genişletip zaman zaman daraltan dağınıklığı göz önünde bulundurulduğunda, bunu yaparken kapsama dair birkaç strateji geliştirmek gerekmiştir:

- 1- Uluslararası insan hakları belgelerinde doğrudan sanatsal haklara yer verilmediği için kültürel haklar içerisinden sanatsal hakları damıtmak,
- 2- Sanatı kültürden ayırmak da sahne sanatları ve sinemaya indirgemek de mümkün olmadığından yapısal izlemeyi insan hakları ve kültürel haklar bağlamında, verileri ise sahne sanatları (tiyatro, opera, bale, orkestra) ve sinema odağında sunmak,
- 3- Çoğunlukla kadın-erkek ikiliğinde veri toplanmasının/üretilmesinin getirdiği sıkışıklıktan en azından teorik kısımlarda (normların, standartların, göstergelerin oluşturulması; bunların yerel mevzuatın da dahil olduğu belgelerle uyumunun değerlendirilmesi vb) kurtulmak,
- 4- Eşitliği sanatın özneleri (yaratıcı, alımlayan vb.) ile düzeyleri (yaratım, katılım, eğitim vb.) arasında da gözetmek

Tüm bu bağlam ve kapsamda, sahne sanatları ve sinema ekseninde yazılan bu rapor, geçmişte ve bugün kadınların ve LGBTIQ+’ların sanatla kurdukları ilişkileri veriye dayalı biçimde görünür kılmayı; eşitliğe duyarlı yeni bir tarihsel kavrayış geliştirmeyi ve toplumsal cinsiyet eşitliğine dayalı politikalar için temel oluşturmayı amaçlamaktadır.

II. Normların ve Standartların Belirlenmesi

A. Tematik Alanla İlgili İnsan Hakları Belgelerinin Listelenmesi

Hak temelli izleme, insan haklarının evrensel ve dinamik doğasına dayanır; yalnızca mevcut normları takip etmekle kalmaz, bu normların yeterliliğini sorgulamayı da içerir. Kültürel hakların tarihsel gelişimine, günümüzde ele alınış biçimlerine, çeşitlenen ve ağırlaşan ihlallere bakılırsa kültür ve sanat alanı, sözü geçen sorgulamanın en yoğun yapılması gereken alanlardan biri olarak ortaya çıkar. Haklar her ne kadar bölünemez, devredilemez, birbirine bağlı ve birbiriyle ilişkili olsa da kültürel haklar tarihsel olarak geç tanınmış, çoğu zaman tali görülmüş ve politik olarak da ‘lüks’ ya da ‘tehdit’ olarak değerlendirilmiştir. Bu da kültür ve sanat alanındaki eşitsizliklerin görünmez kılınmasına ve geri planda kalmasına neden olmuştur. Sanatta toplumsal cinsiyet eşitliği uluslararası belgelerde doğrudan yer bulmamış olsa da kültürel haklar, eşitlik, ifade özgürlüğü ve ayrımcılık yasağı gibi ilkeler aracılığıyla izlenebilir. Bu bağlamda, bu rapor uluslararası insan hakları belgelerini tarayarak, sanatta toplumsal cinsiyet eşitliği izlemeleri için bir dayanak oluşturan temel metinleri belirlemiş ve detaylı incelemesini sunmuştur. Bu belgeler:

Tablo 1: Uluslararası Sözleşmeler

Belge adı	İngilizce	Kısaltma	İmza tarihi	Yürürlük tarihi	TR tarafılık	TR şerhler
Birleşmiş Milletler Antlaşması/Şartı	The Charter of the United Nations	BM Şartı	1945	1945	1945 onay	Yok
İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi	Universal Declaration of Human Rights	İHEB	1948	1948	1949 yürürlük	Yok
Londra Antlaşması	Statute of the Council of Europe	LA	1949	1949	1950 onay 1950 yürürlük	Yok
Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi	European Convention on Human Rights	AİHS	1950	1953	1950 imza 1954 onay 1954 yürürlük	Yok
Kadınların Siyasal Haklarına İlişkin Sözleşme	Convention on the Political Rights of Women	KSŞS	1952	1954	1954 katılım 1959 onay	29. madde, 1. fıkra
Her Türlü İrk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme	International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination	İRK	1965	1969	1972 imza 2002 onay	<u>22. madde</u>
Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi	International Covenant on the Economic Social and Cultural Rights	ESKHS	1966	1976	2000 imza 2003 onay	Yok
Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme	International Covenant of Civil and Political Rights	MSHS	1966	1976	2000 imza 2003 onay	<u>27.madde</u>
Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi	American Convention on Human Rights	AmİHS	1969	1978	-	Yok
Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme	Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage	DKDMKDŞ	1972	1975	1983 onay	Yok

Tablo 1: Uluslararası Sözleşmeler (Devam)

Belge adı	İngilizce	Kısaltması	İmza tarihi	Yürürlük tarihi	TR taraflık	TR şerhler
Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Uluslararası Sözleşmesi	Convention on the Elimination of All Kinds of Discrimination Against Women	CEDAW	1979	1981	1985 onay	Yok
Afrika İnsan ve Halklar Hakları Şartı	African Charter on Human and Peoples' Rights	AİHHŞ	1981	1986	-	Yok
Çocuk Haklarına Dair Sözleşme	Convention on Child Rights	ÇHS	1989	1990	1990 imza 1995 onay	Yok
Tüm Göçmen İşçiler ve Ailelerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme	International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families	GÖÇMEN	1990	2003	1999 imza 2004 onay	<u>40. madde.</u> <u>76. madde.</u> <u>77. madde</u>
Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi	The 2003 Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage	SOKMKS	2003	2006	2006 onay	Yok
Arap İnsan Hakları Sözleşmesi	Arab Charter for Human Rights	AriHS	2004	2008	-	-
Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi	The 2005 Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions	KİFAÇ	2005	2007	2017 katılım	<u>20. madde</u>
Toplum İçin Kültürel Mirasın Değeri Çerçeve Sözleşmesi (Faro Sözleşmesi)	Council of Europe Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society (Faro Convention)	FARO	2005	2011	imzalamamış	-

Tablo 1: Uluslararası Sözleşmeler (Devam)

Belge adı	İngilizce	Kısaltması	İmza tarihi	Yürürlük tarihi	TR taraflık	TR şerhler
Engelli Hakları Sözleşmesi	Convention on the Rights of People with Disabilities	EHS	2006	2008	2007 imza 2009 onay	Yok
Avrupa Belediyeler ve Bölgeler Konseyi (CEMR) Avrupa Yerel Yaşamda Kadın-Erkek Eşitliği Şartı	Charter for Equality of Women and Men in Local Life	YEREL	2006	-	Çeşitli belediyeler	-
Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliğiyle İlişkili Olarak Uluslararası İnsan Hakları Hukukunun Uygulanmasına Dair Yogyakarta İlkeleri	The Yogyakarta Principles on the Application of International Human Rights Law in Relation to Sexual Orientation and Gender Identity	YOGYAKARTA	2006	-	imzalamamış	-
Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi - İstanbul Sözleşmesi	Council of Europe Convention on preventing and combatting vaw and domestic violence	İSTANBUL	2011	2014	2011 imza 2012 onay 2014 yürürlük 2021 fesih	-

Tablo 2, sözleşme niteliği olmayan ancak uluslararası değere sahip diğer belgelerin listesinden oluşmaktadır:

Tablo 2: Diğer Uluslararası Belgeler

Belgenin Adı	İngilizce	Tarihi	Kaynak
Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu Sözleşmesi	Constitution of the United Nations Educational, Scientific & Cultural Organization	1945	BM
Uluslararası Kültürel İş Birliği Prensipleri Beyannamesi	Declaration of Principles of International Cultural Co-operation	1966	BM
Sanatçının Statüsüne İlişkin Tavsiye Kararı	Recommendation concerning the Status of the Artist	1980	BM
Pekin Deklarasyonu	Beijing Declaration and Platform for Action	1995	BM
İnsanların Sözlü ve Somut Olmayan Mirasının Başyapıtları Bildirgesi	Proclamation of Masterpieces of the oral and intangible heritage of humanity	2000	BM
2001 UNESCO Kültürel Çeşitlilik Evrensel Bildirgesi	Universal Declaration on Cultural Diversity	2001	BM
Kültür Bakanları Üçüncü Yuvarlak Masa Toplantısı Kültürel Çeşitliliğin Aynasında Somut Olmayan Kültürel Miras (İstanbul Bildirgesi)	Third Round Table of Ministers of Culture "Intangible Cultural Heritage, mirror of cultural diversity"	2002	BM
Freiburg Kültürel Haklar Beyannamesi	Friborg Declaration on Cultural Rights	2007	BM

B. Normların Belirlenmesi

Raporda, uluslararası insan hakları belgeleri temel alınarak sanat alanında toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik normlar ve standartlar belirlenmiştir. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi ve Faro Sözleşmesi gibi belgeler sanat hakkının bir insan hakkı olduğunu ortaya koyarken, UNESCO’nun kültürel politikaları ve göstergeleri kültürel yaşama katılımının herkes için eşit ve kapsayıcı olması gerektiğini vurgulamaktadır.

Bu belgeler ışığında, kadınların ve LGBTİQ+ bireylerin kültürel ve sanatsal haklarına dair 11 norm tespit edilmiştir. Bu normların eşitlik, ayrımcılık karşıtlığı, toplumsal cinsiyet eşitliği, şiddetsizlik, insan onuruna saygı ve özen gösterme normları diğer hak alanlarıyla ortak normlar olup geri kalanı sanat alanına özel olarak ortaya çıkmıştır. Aşağıda sıralanan normlar kısaca şu şekilde tanımlanabilir:

Eşitlik: Kültürel, sanatsal ve medyatik yaşamda kadınlar ve LGBTİQ+ bireylerin karar alma, eğitim, üretim ve katılım süreçlerine erkeklerle eşit koşullarda erişmesini ifade eder.

Çeşitlilik: Kadınların ve LGBTİQ+ bireylerin farklılıklarıyla birlikte kültürel yaşamda var olma, katkı sunma ve temsil edilme haklarının tanınmasıdır.

Ayrımcılık Karşıtlığı: Eğitim ve temsil araçlarının her türlü ayrımcı içerikten arındırılması ve tüm bireylerin kendilerini eşit biçimde özdeşleştirebileceği bir kültürel ortam yaratılmasıdır.

Tanınma: Kadınların ve LGBTIQ+ bireylerin sanat, kültür ve medya alanındaki başarılarının insan haklarının bir parçası olarak kabul edilmesi ve görünür kılınmasıdır.

Şeffaflık: Kültürel karar alma süreçlerinde bilgiye tarafsız erişim, katılım ve ifade özgürlüğünü garanti altına alan yönetim ilkesidir.

Üretkenlik: Kadınların ve LGBTIQ+ bireylerin kültürel üretimde yaratıcı aktörler olarak yer almasını ve bu katkının toplumsal kalkınma ile ilişkilendirilmesini esas alan ilkedir.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği: Cinsiyet, cinsel yönelim ve kimlik fark etmeksizin herkesin kültürel haklara eşit erişiminin güvence altına alınmasıdır.

Şiddetsizlik: Hiçbir bireyin kimliği, tercihi veya sanatsal ifadesi nedeniyle fiziksel, psikolojik ya da yapısal şiddete maruz kalmamasını ilke edinen yaklaşımı tanımlar.

İnsan Onuruna Saygı: Kültürel hakların insan onurunun temel bir ifadesi olarak görülmesi ve bireyin kişilik gelişiminin ayrılmaz bir parçası kabul edilmesidir.

Sanatsal İfade ve Yaratıcılık Özgürlüğü: Tüm bireylerin yaratıcı ifade haklarının, ifade özgürlüğü kapsamında korunması ve desteklenmesidir.

Özen Gösterme: Kültürel çeşitliliğin desteklenmesinde sansür, şiddet ve piyasa baskısına karşı duyarlılıkla hareket edilmesini ve her bireyin ifade hakkına dikkat gösterilmesini ifade eder.

1. Uluslararası İnsan Hakları Belgelerinin Sanatta Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ile İlgili Normlar Açısından Değerlendirilmesi

Sanatın bir insan hakkı olarak tanınması, başta İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (İHEB) olmak üzere pek çok uluslararası sözleşmeyle teminat altına alınmıştır. İfade özgürlüğü, kültürel yaşama katılım, fikri mülkiyetin korunması gibi haklar, sanatın üretim, erişim ve paylaşım boyutlarını insan onuru ve eşitlik ilkeleriyle birlikte ele alır. Bu çerçevede, zamanla daha da genişletilerek kadınların, çocukların, engellilerin, göçmenlerin ve LGBTIQ+ bireylerin kültürel ve sanatsal haklarına yönelik daha özel düzenlemeler içeren belgelerle pekiştirilmiştir.

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi, Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Uluslararası Sözleşmesi (CEDAW), Çocuk Hakları Sözleşmesi, Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme, Tüm Göçmen İşçiler ve Ailelerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme, Yogyakarta İlkeleri ve Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi (KİFAÇ) gibi belgeler, hem toplumsal cinsiyet eşitliği hem de kültürel yaşama eşit katılım bakımından önemli ilkeler getirir. Bu belgeler, kültürel hakların yalnızca tanınmasını değil, etkin bir biçimde gerçekleştirilmesini, üretici özne olarak katılımı, ayrımcılığın önlenmesini ve sanatsal ifade özgürlüğünün güvence altına alınmasını hedefler. KİFAÇ ve Toplum İçin Kültürel Mirasın Değeri Çerçeve Sözleşmesi (FARO), kültürel çeşitliliği ve çağdaş yaratıcılığı teşvik ederek kültürel ifadenin korunmasını ve sanatsal üretimin desteklenmesini vurgular. Engelli Hakları Sözleşmesi ile engelli bireylerin kültürel yaşama erişimi ilk kez ayrıntılı biçimde düzenlenirken, Yogyakarta İlkeleri LGBTIQ+ bireylerin sanatsal alanda var olma ve üretme hakkını tanımlar. İstanbul

Sözleşmesi ise toplumsal cinsiyet temelli şiddete karşı koruma sağlayarak sanatsal alanlarda güvenli ortamların oluşturulmasına temel teşkil eder.

Türkiye, taraf olduğu sözleşmelerde sanatsal ya da kültürel haklara ilişkin herhangi bir şerh koymamış olup bu belgelerdeki yükümlülükleri yerine getirmekle sorumludur. Bu bağlamda, sanatta toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak yalnızca etik değil, aynı zamanda uluslararası hukuk nezdinde bir zorunluluktur.

C. Standartların Belirlenmesi

Standartlar ise insan hakları belgelerinde yer alan temel normların günlük yaşamda somut biçimde karşılık bulmasını sağlayan uygulamalardır. Başka bir deyişle, bir normun hayata geçirilmesini mümkün kılan pratik düzenlemeler ve politikalar. Özellikle ekonomik, sosyal ve kültürel haklar; kapsamı itibari ile iç içe geçmiş, sınırları belirsiz ve birbirini etkileyen alanlar oldukları için, bu haklara ilişkin standartların oluşturulması zaman ve emek gerektiren, karmaşık bir süreçtir. Bu nedenle, kültür ve sanat alanında toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik standartlar çoğunlukla bağlayıcı olmayan tavsiye kararlarında, genel yorumlarda ve politika belgelerinde şekillenmektedir. Buna göre, sanatta toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik standartlar aşağıdaki belgelerden derlenmiştir:

Tablo 3: Sanatta Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine İlişkin Standartları/Tavsiyeleri İçeren Belgelerin Listesi

Sanatta Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine İlişkin Standartları/Tavsiyeleri İçeren Belgelerin Listesi
2019-2022 Kültür Çalışma Planına ilişkin Konsey Sonuçları (2018/C 460/10)
Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin Üye Devletlere Görsel-İşitsel Sektörde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Konusunda CM/Rec(2017)9 Sayılı Tavsiyesi
E/C.12/GC/21 nolu Genel Karar (General Comment No.21)
E/C.12/GC/17 nolu Genel Karar (General Comment No.17)
Halkların En Geniş Ölçekte Kültürel Yaşama Katılımı ve Katkılarına ilişkin Tavsiye Kararı
Sanatçının Statüsüne Dair Tavsiye Kararı
Avrupa Yerel Yaşamda Kadın-Erkek Eşitliği Şartı
Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu
Kadınların Ekonomik, Sosyal, Kültürel Haklarına Dair Montreal İlkeleri (Montreal Principles on Women’s ESC Rights)
EU- Kültürel ve Yaratıcı Sektörlerde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Doğru: Kültürel Eylem Planı 2019-2022
Stockholm Kültürel Politikalar Eylem Planı (Stockholm Action Plan on Cultural Policies)
Freiburg Kültürel Haklar Beyannamesi
Kadınlara Karşı Her Türlü Şiddetin Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW)
Engelli Hakları Sözleşmesi
Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi- İstanbul Sözleşmesi
Kültürel İfadelerin Çeşitliliği Sözleşmesi (KİFAÇ)

Bu belgeler ışığında, Raporda, sanatta toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak için aşağıdaki stratejik alanlar belirlenmiş; izleme ve haritalama bu çerçevede kapsamında ele alınmıştır:

Tablo 4: Sanatta Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Stratejik Alanları

Sanatta Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Stratejik Alanları	
Sanatsal Hayata Katılım ve Görünürlük	Sanatsal hayata eşit katılımın üretim, alımlama, dağıtım, yayılım, özyaratıların getirileri vb. her aşamada sağlanması
Sanat Yönetimi ve Çalışma Hayatı	Ulusal ve uluslararası karar alma mekanizmalarında ve çalışma hayatında eşit temsili ve toplumsal cinsiyet duyarlılığının sağlanması
Sanat Eğitimi ve Araştırmaları	Sanat öğretiminde toplumsal cinsiyet eşitliğinin başarılması, araştırma ve izleme çalışmalarının yapılması
Sanatta Toplumsal Cinsiyet Temelli Ayrımcılık ve Şiddet	Toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık ve şiddetin sanatta ve sanat yoluyla ortadan kaldırılması

Bu alanlar üzerinden oluşturulan standartlar, toplumsal cinsiyete duyarlı göstergelerin geliştirilmesi ve verilerin üretilmesi, kadınların ve LGBTQ+ bireylerin sanatın tüm alanlarında eşit şekilde temsil edilmesi, karar alma süreçlerine katılımının sağlanması, sanatta toplumsal cinsiyet temelli şiddetin önlenmesi, sanatsal yaratıcılık ve ifade özgürlüğünün teşvik edilmesi ve geliştirilmesi, kültürel ifadelerin çeşitliliğinin geliştirilmesi ve korunması, ayrımcı olmayan ve yaratıcılığı destekleyen eğitim ve öğrenimin geliştirilmesi gibi kriterleri içermektedir.

III. Türkiye Bağlamının Mevcut Durum Analizi: Normatif Politik Yapı

A. Yerel Mevzuatın Haritalaması: Mevzuatın İlgili İnsan Hakları Belgeleriyle Uyumunun Tespiti

Bu bölümde T.C Anayasası’na ek olarak aşağıdaki temel kanunlar incelenmiştir:

- Türk Ceza Kanunu
- Türk İş Kanunu
- Milli Eğitim Temel Kanunu
- Yükseköğretim Kanunu
- 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu
- Devlet Tiyatroları Personeli Hakkında Kanun
- Devlet Opera ve Balesi Personeli Hakkında Kanun
- Riyaseticumhur Senfoni Orkestrası Kuruluşu Hakkında Kanun
- 5224 sayılı Sinema Filmlerinin Değerlendirilmesi ve Sınıflandırılması ile Desteklenmesi Hakkında Kanun

Buna göre, Türkiye’de sanatta toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili doğrudan mevzuat bulunmamaktadır. Anayasa’daki eşitlik ilkesi dışında, sanatı toplumsal cinsiyet perspektifiyle düzenleyen özel bir yasal çerçeve mevcut değildir. Türk Ceza Kanunu ayrımcılık ve nefret suçlarını tanımlar, sanatsal ifade özgürlüğünü bazı sınırlamalara rağmen korur. İş Kanunu, eğitim ve yükseköğretim mevzuatı eşit davranma ve fırsat eşitliği ilkelerini benimser; ancak toplumsal cinsiyet rolleri konusunda hâlâ eksiklikler barındırır. Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu tüm sanatçılara eşit hak tanır fakat toplumsal cinsiyet temelli özel koruma içermez. Devlet

Tablo 5: İkincil Düzenleyici Belgeler

Tablo 5: İkincil Düzenleyici Belgeler (Devam)

Yönergeler	Kurum	Tarih
Devlet Tiyatroları Görev ve Çalışma Yönergesi	DT/KTB	2002
Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürlüğü Çocuk Balesi-Çocuk Korusu Kursları Yönergesi	DOB/KTB	
Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürlüğü Festival Usul Esasları Hakkında Yönerge	DOB/KTB	2018
Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Teşkilatı ve Görevlerine İlişkin Yönerge	KSGM/ASHB	2022
Bakanlar Kurulu Kararları		
Devlet Sanatçıları ve Sanatçıların Sözleşmeli Olarak Çalıştırılmalarına Dair Esaslar	DSO/KTB	1987
Protokoller		
Millî Eğitim Bakanlığı ile Kültür ve Turizm Bakanlığı Arasında, Kültür, Sanat İşbirliği Protokolü	MEB-KTB	2002
Diğer		
5224 Sayılı Kanun Kapsamında Etkinlik ve Projeler ile Sinema Sanatçılarının Desteklenmesine İlişkin Usul ve Esaslar	SGM/KTB	2004

Opera, bale, orkestra, tiyatro ve sinema gibi sanat dallarının düzenlenmesi, değerlendirilmesi ve desteklenmesini amaçlayan yönetmelik, yönerge, kurul kararı ve benzeri ikincil mevzuat; kültürel ve sanatsal yaşamın kurumsal çerçevesini belirleyen temel belgelerdir. Bu belgeler, sanatçılara sağlanan desteklerin, ödüllerin ve başvuru süreçlerinin usul ve esaslarını tanımlar. Ancak tüm düzenleyici gücüne rağmen, bu metinlerin hiçbirinde sanatta toplumsal cinsiyet eşitliğine ya da kadın-erkek eşitliğine dair açık bir ilke veya hedef yer almamaktadır. Bu eksiklik, özellikle sahne sanatları ve sinema gibi alanlarda toplumsal cinsiyet eşitliğini teşvik edecek politikaların geliştirilmemesine ve sanatçıların TCE perspektifiyle desteklenmemesine yol açmakta; karar verici kurumların bu meseleyi önceliklendirmedini ortaya koymaktadır. Daha geniş bir çerçevede değerlendirildiğinde, bu durumun politika yapımında eşitlik, toplumsal cinsiyetin anaakımlaştırılması ve eşit temsil gibi uluslararası norm ve standartlarla uyumsuzluk taşıdığı görülmektedir. Sonuç olarak, bu alandaki düzenleme boşluğu, yazılı politikalarda eşitliğe yer verilmemesiyle birleştiğinde, kadın ve LGBTIQ+ sanatçıların uygulamada dezavantajlı duruma düşmesine ve kültür-sanat alanında cinsiyet temelli ayrımcılık riskinin artmasına neden olmaktadır.

A. İLGİLİ POLİTİKALARIN HARİTALAMASI: POLİTİKA BELGELERİNİN İNSAN HAKLARI BELGELERİYLE UYUMUNUN TESPİTİ

Kalkınma planları, Cumhurbaşkanlığı yıllık programları ve kültür politikaları toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda genel beyanlarla yetinmekte, uygulamaya yönelik açık hedef ve faaliyetler içermemektedir. Kültür ve Turizm Bakanlığı (KTB) plan, program ve raporları ise, KTB’nin sanatta toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik hiçbir girişiminin bulunmadığını, kadın-erkek eşitliği konusunu ise çok dar ve sınırlı bir kapsamda ele aldığını göstermekte:

Tablo 6: KTB Politika Belgelerinin TCE Duyarlılığı

Stratejik Plan Dönemi	Stratejik Plan Sunuş	Stratejik Amaçlar	Stratejik Hedefler	Performans Programları		Faaliyet Raporları	
				Performans Göstergeleri	Yıl	Cinsiyete Göre Bakanlık Personel Durumu (%)	
						K	E
2010-2014	X	X	X	X	2010	32	68
				X	2011	31	69
				X	2012	33	67
				X	2013	33	67
				X	2014	33	67
2015-2019	X	X	X	X	2015	33	67
				X	2016	33	67
				X	2017	35	65
				X	2018	33	67
2019-2023	"Herkes için kültür"	A3: Kültüre ve sanata erişim ve katılım olanaklarının artırılması	H3.4: Kadınların, gençlerin ve dezavantajlı grupların sosyal ve kültürel yaşamdaki rolünün güçlendirilmesine yönelik projelerin gerçekleştirilmesi	X	2019	35	65
				X	2020	34	66
				X	2021	35	65
				X	2022	35	65
				X	2023	37	63
2024-2028	X	X	X	X	2024	Henüz yayınlanmadı	

Devlet Opera ve Balesi (DOB), Devlet Tiyatroları (DT), Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü (GSGM) gibi kurumların strateji belgeleri incelendiğinde, cinsiyet eşitliğine dair sistematik bir yaklaşımın bulunmadığı görülmektedir. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı gibi ilgili kurumların 2024-2028 strateji planlarında da sanat ve toplumsal cinsiyet eşitliği ilişkisine yer verilmemiştir.

B. SIVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİNİN VE DİĞER KAMUSAL AKTÖRLERİN KAPASİTELERİNİN HARİTALAMASI

Sırasıyla sanat, kadın, LGBTQ+, hak temelli sivil toplum örgütleri ve diğer kamusal aktörlerin sanatta toplumsal cinsiyet eşitliğini hak temelli izleme kapasitelerine bakıldığında, sanat

alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının bir kısmının toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın sanatçıların görünürlüğü konusunda önemli çalışmalar yürütseler de, doğrudan ve sistematik izleme faaliyeti gerçekleştiren yapıların sayısının oldukça sınırlı kaldığı görülmektedir. İstanbul Kültür Sanat Vakfı (İKSV), politika belgeleri ve raporlarıyla bu alanda öne çıkarken, izleme temelinde veri üretmemektedir. FeminArt, SES Derneği, KASED gibi kadın odaklı örgütler kültürel haklara erişim ve temsiliyete dair farkındalık yaratmaya odaklansalar da izleme faaliyeti yürütmemekte; Sanatçı Kadınlar Derneği ile İyilik İçin Sanat Derneği ise daha çok destekleyici etkinliklere odaklanmaktadır. Türkiye’de düzenli ve sistematik biçimde kültürel ve sanatsal haklara dair izleme yapan kadın örgütü bulunmamaktadır. Bu alanda yalnızca Uçan Süpürge Kadın İletişim ve Araştırma Derneği’nin STEM odaklı bir izleme raporuna ulaşılmıştır. Ancak bu örgütlerin, kadınlar ve LGBTIQ+ bireylerin temel haklarına duyarlı ve eşitlikçi yaklaşım sergiledikleri gözlemlenmektedir.

LGBTIQ+ örgütleri, kadın örgütlerine kıyasla sanat ve izleme alanında daha ileri bir konumda yer almakta; ifade özgürlüğü ve nefret söylemi gibi başlıklardan hareketle kültür-sanat alanına dokunan medya ve insan hakları izleme çalışmaları yürütmektedir. Ancak bu alanda da doğrudan sanatsal haklara odaklanan sistematik izleme faaliyetleri yaygın değildir. Bununla birlikte, bu örgütlerin çoklu ayrımcılığı gözeten yapıları, kadın haklarına duyarlılıklarını pekiştirmektedir.

Hak temelli izleme yapan sivil toplum kuruluşları ise kapsayıcılık, eşitlik ve çeşitlilik ilkeleriyle çalışmalarını sürdürmekte, zaman zaman sanat alanına da değinmektedir. Bu kapsamda doğrudan sanatsal alana yönelik ve toplumsal cinsiyet eşitliğine dair sistematik veri sunan iki oluşum öne çıkmaktadır: SUSMA Platformu ve Sanat Özgürlüğünü İzleme Platformu (SÖZ).

Öte yandan, sinema ve tiyatro gibi alanlarda faaliyet gösteren meslek birlikleri telif hakları ve mesleki çıkarlar odağında çalışmakta; toplumsal cinsiyet eşitliği ya da hak temelli izleme konularında herhangi bir faaliyete rastlanmamaktadır.

B. GÖSTERGE VE VERİ KAYNAKLARI

UNESCO’nun Kalkınma için Kültür Göstergeleri (Culture for Development Indicators) (2014), Kültür|2030 Göstergeleri (Culture|2030 Indicators) (2019), ESSnet-Culture raporları ve EUROSTAT verileri kültürel yaşama katılım, ifade özgürlüğü ve sanatsal üretimin cinsiyet temelli izlenmesine olanak tanıyan göstergeler sunmaktadır. Türkiye bu veri setlerine tam anlamıyla entegre olamamıştır.

Türkiye’de kültürel göstergelere ilişkin veriler genellikle TÜİK ve ilgili bakanlıklar tarafından üretilmektedir. Ancak bu veriler çoğunlukla cinsiyete göre ayrıştırılmamakta, bazı alanlarda ise veri tamamen eksik kalmaktadır. Türkiye’de verisi olan ve cinsiyete göre ayrıştırılmış bazı göstergeler aşağıdaki gibidir:

Tablo 7: Türkiye’de Verisi Olan Göstergeler

Konu	İlgili İnsan Hakları ve Normlar	Gösterge	Veri Kaynağı	Veri toplama Yöntemi
Kültürel/ Sanatsal Hayata Katılım	Uygun standartlarda kültürel/sanatsal yaşama/faaliyetlere katılma hakkı; sanattan yararlanma hakkı; Eşitlik, Ayrımcılık-karşıtlığı İHEB 27.1-2 IRK 5.d-e-f ESKHS 15.1 CEDAW 13-14 GÖÇMEN 43-45 KİFAÇ 6-7 EHS 30.1-2-3	Faaliyet türüne göre referans ayında ev dışı kültürel faaliyetlere katılımda cinsiyet oranı (sinemaya gitmek; tiyatro, bale, opera vb gitmek)	TÜİK	Zaman Kullanımı Araştırması, 2006, 2014
		Faaliyet türüne, cinsiyete ve çalışma durumuna göre kişi başına ortalama faaliyet süresi		
		Faaliyet türüne, cinsiyete ve eğitim durumuna göre kişi başına ortalama faaliyet süresi		
		Sosyal yaşam, eğlence, spor, hobi, oyun ve kitle iletişim araçlarına ayrılan faaliyetlerde zamanın cinsiyete ve çalışma durumuna göre dağılımı (%)		
		Cinsiyet, yaş grubu, yoksulluk veya sosyal dışlanma riski altında olma durumuna göre hobi olarak sanatsal faaliyetler ile uğraşma sıklığı		
		Cinsiyet, yaş grubu, yoksulluk veya sosyal dışlanma riski altında olma durumuna göre son 12 ay içerisinde sosyal ve kültürel faaliyetlere katılma veya kitap okuma sıklığı		Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2022

Tablo 7: Türkiye’de Verisi Olan Göstergeler (Devam)

Konu	İlgili İnsan Hakları ve Normlar	Göstergeler	Veri Kaynağı	Veri toplama Yöntemi
Sanat Yönetimi ve Çalışma Hayatı	Kültürel istihdama katılma hakkı; Kamu hizmetlerine girme hakkı; Kamu organlarına seçilme hakkı; Eşitlik, Ayrımcılık karşıtlığı, Kadın-Erkek Eşitliği, Şeffaflık KSHS 2-3 MSHS 25.c KİFAÇ 6-7	Cinsiyete ve kadroya göre opera ve bale sanatçısı sayısı	TÜİK	Sinema ve Gösteri Sanatları İstatistikleri
		Cinsiyete ve kadroya göre orkestra sanatçısı sayısı		
		Cinsiyete ve İktisadi faaliyet koluna göre istihdam edilenler, NACE Rev.2 (15+ yaş) (Kültür, sanat, eğlence, dinlenme ve spor)		Hanehalkı İşgücü İstatistikleri
		Kültürel faaliyet alanlarına ve cinsiyete göre kültürel istihdam dağılımı (%)		Kültür Ekonomisi ve Kültürel İstihdam İstatistikleri
		Kültürel sektörlerle göre girişim sayısı		
		Kültürel sektörlerle göre çalışan sayısı		
		Cinsiyet, yaş grubu ve eğitim durumuna göre kültürel istihdam dağılımı (%)		
		Kültürel mesleki alanlara ve cinsiyete göre kültürel istihdam (Bin kişi)		

Bu çalışma kapsamında verisi derlenip toplanarak kullanılması önerilen göstergeler de aşağıdaki gibidir:

Tablo 8: Türkiye’de Verisi Olan ve Kullanılması Önerilen Göstergeler

Konu	İlgili İnsan Hakları ve Normlar	Gösterge	Veri Kaynağı	Veri toplama Yöntemi
Hukuki çerçeve	Kültürel hakların gerçekleştirilmesi hakkı; Kültürel yaşama katılma hakkı; Kültürel mekan, ürün ve hizmetlere ulaşım/erişim hakkı; Eşitlik, Ayrımcılık-karşıtlığı, TCE, Tanınırlık, Üretkenlik, Sanatsal ifade ve yaratıcılık özgürlüğüne saygı	Kültürel/Sanatsal alanda TCE’yi garanti eden yasal çerçevenin varlığı	Kamu kurum ve kuruluşları	Mevzuat incelemesi
TCE politikalarına sanatın içerilmesi	İHEB 27.1-2 IRK 5.d-e-f ESKHS 15.1 ÇHS 31.1-2 GÖÇMEN 43-45 KİFAÇ 6-7 EHS 4-9 GC/21 16 MONTREAL 34	Kültürel/Sanatsal ürün ve hizmetlerin yaratıcıları ve üreticileri olarak kadınları/LGBTIQ+ bireyleri tanıyan ve destekleyen politika ve önlemlerin varlığı		
		Kadınların/LGBTIQ+ bireylerin kültürel/sanatsal ürün, hizmet ve mekanlara erişimi ve kültürel/sanatsal hayata katılımını tanıyan ve teşvik eden politika ve önlemlerin varlığı		
		Toplumsal cinsiyet eşitliği politika belgelerinde sanatsal hakları içeren kamu kurum/kuruluş sayısı		
		İlgili kamu kurum/kuruluşlarında TCE biriminin varlığı		
TCE birimi kurulması		Kültür yönetimi politika belgelerinde toplumsal cinsiyet eşitliğini içeren kamu kurum/kuruluş sayısı		Resmi Gazete Mevzuat incelemesi Web sitesi incelemesi
Kültür/Sanat politikalarına TCE içerilmesi		Sanatta toplumsal cinsiyet eşitliği ulusal eylem planının varlığı		
Toplumsal cinsiyet eşitliği ana akımlaştırması		Toplumsal cinsiyet eşitliği eylem planı olan sanat kurumu sayısı		

Tablo 8: Türkiye’de Verisi Olan ve Kullanılması Önerilen Göstergeler (Devam)

Konu	İlgili İnsan Hakları ve Normlar	Göstergeler	Veri Kaynağı	Veri toplama Yöntemi
------	---------------------------------	-------------	--------------	----------------------

Sanatsal Hayata Katılım ve Görünürlük	Özyaratı çıkarlarının korunması hakkı; Eşitlik, Ayrımcılık karşıtlığı, Üretkenlik, Sanatsal ifade ve yaratıcılık özgürlüğüne saygı İHEB 27.2 ESKHS 15.3	Cinsiyete, yıllara ve türüne göre tiyatro ödülleri dağılımı (%)	Dernek, Vakıf vb kurum/ kuruluşlar	Web sitesi incelemesi
		Cinsiyete, yıllara ve türüne göre sinema ödülleri dağılımı (%)		
Sanat Yönetimi ve Çalışma Hayatı	Kültürel istihdama katılma hakkı; Kamu hizmetlerine girme hakkı; Kamu organlarına seçilme hakkı; Eşitlik, Ayrımcılık karşıtlığı, Kadın-Erkek Eşitliği, Şeffaflık KSHS 2-3 MSHS 25.c KİFAÇ 6-7	Cinsiyete göre KTB personelinin dağılımı (%)	KTB	Doküman analizi
		Cinsiyete göre DT personelinin dağılımı (%)	DT	Veri talebi
		Cinsiyete ve istihdam türüne göre DT personelinin dağılımı (%)		
		Cinsiyete ve istihdam türüne göre DOB personelinin dağılımı (%)	DOB	Veri talebi
		Cinsiyete göre film oyuncularının sayısı	IMDB	Web sitesi incelemesi
		Cinsiyete göre film yönetmenleri sayısı		
Cinsiyete göre film yapımcıları sayısı				
Cinsiyete göre film senaristleri sayısı				

Tablo 8: Türkiye’de Verisi Olan ve Kullanılması Önerilen Göstergeler (Devam)

Konu	İlgili İnsan Hakları ve Normlar	Göstergeler	Veri Kaynağı	Veri toplama Yöntemi
Sanat Yönetimi ve Çalışma Hayatı	Karar alma mekanizmalarında temsil hakkı; Kamu hizmetlerine girme hakkı; Kamu organlarına seçilme hakkı; Eşitlik, Ayrımcılık karşıtlığı, Kadın-	Cinsiyete göre KTB bakanları dağılımı (%)	KTB ve web siteleri	Web sitesi inceleme
		Cinsiyete göre KTB bakan yardımcılarının cinsiyet dağılımı (%)		
		KTB birim yöneticilerinin (başkan, genel müdür) cinsiyet dağılımı (%)		

Erkek Eşitliği, Şeffaflık KSHS 2-3 MSHS 25.c KİFAÇ 6-7	İlgili genel müdürlükteki üst düzey yöneticilerin cinsiyet dağılımı (%)	DT DOB	Veri talebi
	İlgili genel müdürlükteki sanatsal ve idari karar verici pozisyonların cinsiyet dağılımı (%)		
	İlgili genel müdürlükteki sanatsal kurul üyelerinin cinsiyet dağılımı (%)		
	Bağlı il müdürlüklerinde üst düzey yöneticilerin cinsiyet dağılımı (%)		
	Bağlı il müdürlüklerinde sanatsal karar verici pozisyonların cinsiyet dağılımı (%)		
	Tüm sanatçı kadrosunun cinsiyet dağılımı (%)		
	Temsilci konumlardaki sanatçıların cinsiyet dağılımı (%)	DT	Veri talebi
İllere göre belediye kültür birimlerinin karar alma mekanizmalarının cinsiyet dağılımı (%)	Belediyeler	Veri talebi	

Tablo 8: Türkiye’de Verisi Olan ve Kullanılması Önerilen Göstergeler (Devam)

Konu	İlgili İnsan Hakları ve Normlar	Göstergeler	Veri Kaynağı	Veri toplama Yöntemi
Sanat Eğitimi ve Araştırmaları	Sanat eğitimine erişim, katılım, katkı hakkı; Eşitlik, Ayrımcılık karşıtlığı, Kadın-Erkek Eşitliği, Tanınırlık, Fırsat eşitliği, İnsan onuruna saygı, Çeşitlilik İHEB 26.1-2 IRK 5.e CEDAW 10.a-c-d EHS 24.a	Üniversitelerdeki sinema ile ilgili bölüm sayısı (devlet/vakıf)	YÖK	İdari kayıt
		Üniversitelerdeki sahne sanatları ile ilgili bölüm sayısı (devlet/vakıf)		
Sanat eğitiminde fırsat eşitliği hakkı; Eşitlik, Ayrımcılık karşıtlığı, Kadın-Erkek Eşitliği, Tanınırlık, İnsan onuruna saygı, Çeşitlilik İHEB 26.1-2 IRK 5.e CEDAW 10.a-c-d EHS 24.a	Cinsiyete ve Öğretim alanlarına göre yükseköğretimde öğrenci sayısı (Beşeri Bilimler ve Sanat)	Cinsiyete ve eğitim kademesine göre üniversitelerin sahne sanatları bölümlerinde öğrenci dağılımı (%)	YÖK Üniversiteler	İdari kayıt
		Cinsiyete ve eğitim kademesine göre üniversitelerin sinema bölümlerinde öğrenci dağılımı (%)		
		Cinsiyete ve akademik ünvana göre üniversitelerin sinema bölümlerinde akademisyen dağılımı (%)		
		Cinsiyete ve akademik unvana göre üniversitelerin sahne sanatları bölümlerinde akademisyen sayısı		
		Cinsiyete ve akademik unvana göre üniversitelerin sahne sanatları bölümlerinde akademisyen sayısı		

Tablo 8: Türkiye’de Verisi Olan ve Kullanılması Önerilen Göstergeler (Devam)

Konu	İlgili İnsan Hakları ve Normlar	Göstergeler	Veri Kaynağı	Veri toplama Yöntemi
Sanatta Toplumsal Cinsiyet Temelli Şiddet	Sanatsal ifade özgürlüğü hakkı; Uygun standartlarda düşüncelerini sanatla araştırma, edinme, iletilme, açıklama hakkı Eşitlik, Ayrımcılık karşıtlığı, Şiddetsizlik, Sanatsal ifade ve yaratıcılık özgürlüğü, Özen gösterme İHEB 5-19 AİHS 10.1-2 IRK 5.d MSHS 19.1-2-3 ÇHS 12.1 GÖÇMEN 13.1-2-3 İSTANBUL 1.1	Cinsiyete göre sanatsal özgürlüğü ihlal edilen sanatçı sayısı	SUSMA Platformu	Rapor inceleme
		Cinsiyete ve ihlal türüne göre sanatsal özgürlüğü ihlal edilen sanatçı sayısı (Öldürme Tutuklama Gözaltına alma Yargılama Kaçırma Saldırma İşkenceye maruz bırakma Sansürleme Tehdit/istismar etme Eserlerini/hizmetlerini zarara uğratma Seyahat yasağı verme Para cezasına çarptırma Tamamen yasaklama)		
		Cinsiyete ve ihlal türüne göre sanatsal ifade özgürlüğü ihlali sayısı	Sanat Özgürlüğü İzleme Platformu (SÖZ)	Rapor inceleme

Türkiye’de verisi olmayan ve kullanılması önerilen göstergeler ise aşağıdaki gibidir:

Tablo 9: Türkiye İçin Önerilen Yapısal Göstergeler

Konu	İlgili İnsan Hakları ve Normlar	Gösterge	Önerilen Veri Kaynağı	Önerilen Veri toplama Yöntemi
Kültür/Sanat politikalarına TCE içerilmesi	Kültürel/Sanatsal hayata erişim, katılım, katkı hakkı; Eşitlik, Ayrımcılık-karşıtlığı, TCE, Tanınırılık, Üretkenlik İHEB 27.1-2 IRK 5.d-e-f ESKHS 15.1 ÇHS 31.1-2 GÖÇMEN 43-45 KİFAÇ 6-7 EHS 4-9 GC/21 16 MONTREAL 34 UNESCO 2030	Toplumsal cinsiyete duyarlı kültürel veri üreten kamu/sivil kurum/kuruluş sayısı	Kamu kurum ve kuruluşları Sivil toplum örgütleri	Mevzuat incelemesi Bilgi talebi Nicel araştırma
		Sanatsal özgürlüğe yönelik politika belgelerinde toplumsal cinsiyet eşitliğini içeren kamu/sivil kurum/kuruluş sayısı		
TCE duyarlı bütçeleme	Bütün hak ve özgürlüklerden eşit yararlanma hakkı; Kültürel hayata eşit ve özgür katılım hakkı; Eşitlik, Ayrımcılık karşıtlığı, TCE, Çeşitlilik İHEB 2 ESKS 3 MSHS 3 CEDAW 1-13.c KİFAÇ 6.1-7.a CM/Rec(2017)9 EU KEP 5.2 SDG 11.4.1	Toplumsal cinsiyete dayalı bütçeleme yapan sanat kurumu sayısı	Sivil toplum örgütleri İKSV Akademi	Mevzuat incelemesi Bilgi talebi Nicel araştırma Nitel araştırma
		Sanat kurumlarında toplumsal cinsiyet eşitliğine ayrılan bütçenin toplam bütçe içindeki payı		

Tablo 9: Türkiye İçin Önerilen Yapısal Göstergeler: Kültürel/Sanatsal Hayata Katılım

Konu	İlgili İnsan Hakları ve Normlar	Gösterge	Önerilen Veri Kaynağı	Önerilen Veri toplama Yöntemi
Seyirci profili	Kültürel hakların gerçekleştirilmesi hakkı; Kültürel yaşama katılma hakkı; Kültürel mekan, ürün ve hizmetlere ulaşım/erişim hakkı; Eşitlik, Ayrımcılık-karşıtlığı İHEB 27.1-2 IRK 5.d-e-f ESKHS 15.1	Cinsiyete ve illere göre tiyatro seyircisi oranı (%) Cinsiyete ve oyun türüne (yerli/çeviri) göre tiyatro seyircisi oranı (%) Cinsiyete ve yaş gruplarına (yetişkin/çocuk) göre tiyatro seyircisi oranı (%) Cinsiyete, eğitim durumuna ve illere göre tiyatro seyircisi oranı (%)	TÜİK	Sinema ve Gösteri Sanatları İstatistikleri Nicel araştırma

ÇHS 31.1-2 GÖÇMEN 43-45 KİFAÇ 6-7 EHS 4-9	Cinsiyete, meslek grubuna ve illere göre tiyatro seyircisi oranı (%)		
	Cinsiyete ve illere göre opera ve bale seyircisi oranı (%) Cinsiyete ve oyun türüne (yerli/yabancı) göre opera ve bale seyircisi oranı (%) Cinsiyete, eğitim durumuna ve illere göre opera ve bale seyircisi oranı (%) Cinsiyete, meslek grubuna ve illere göre opera ve bale seyircisi oranı (%)		
	Cinsiyete ve illere göre orkestra seyircisi oranı (%) Cinsiyete, eğitim durumuna ve illere göre orkestra seyircisi oranı (%) Cinsiyete, meslek grubuna ve illere göre orkestra seyircisi oranı (%)		

Tablo 9: Türkiye İçin Önerilen Yapısal Göstergeler: Kültürel/Sanatsal Hayata Katılım
(Devam)

Konu	İlgili İnsan Hakları ve Normlar	Gösterge	Önerilen Veri Kaynağı	Önerilen Veri toplama Yöntemi
Seyirci profili	Kültürel hakların gerçekleştirilmesi hakkı; Kültürel yaşama katılma hakkı; Kültürel mekan, ürün ve hizmetlere ulaşım/erişim hakkı; Eşitlik, Ayrımcılık-karşıtlığı İHEB 27.1-2 IRK 5.d-e-f ESKHS 15.1 ÇHS 31.1-2 GÖÇMEN 43-45 KİFAÇ 6-7 EHS 4-9	Cinsiyete ve illere göre sinema seyircisi oranı (%) Cinsiyete, eğitim durumuna ve illere göre sinema seyircisi oranı (%) Cinsiyete, meslek grubuna ve illere göre sinema seyircisi oranı (%)	TÜİK	Sinema ve Gösteri Sanatları İstatistikleri Nicel araştırma
Araştırma	Bütün hak ve özgürlüklerden eşit yararlanma hakkı; Kültürel hayata eşit ve özgür katılım hakkı;	Kültürel/Sanatsal hayata katılımında cinsiyete göre ayrıştırılmış veri toplayan sanat kurum/kuruluş sayısı ¹	KTB Sivil toplum örgütleri	Nicel araştırma Nitel araştırma Medya incelemeleri
Araştırma desteği	Eşitlik, Ayrımcılık-karşıtlığı, TCE, Çeşitlilik ESKS 3 MSHS 3 CEDAW 1-13.c KİFAÇ 6.1-7.a EU KEP 5.4 CM/Rec(2017)9-III	Toplumsal cinsiyet eşitliği için kültürel/sanatsal hayata katılım konulu araştırmaları destekleyen sanat kurum/kuruluş sayısı ²		Web incelemeleri

¹ Kamu, ulusal sivil toplum örgütleri ve vakıflar

² Kamu, ulusal sivil toplum örgütleri ve vakıflar

Tablo 9: Türkiye İçin Önerilen Yapısal Göstergeler: Sanat Yönetimi ve Çalışma Koşulları

Konu	İlgili İnsan Hakları ve Normlar	Gösterge	Önerilen Veri Kaynağı	Önerilen Veri toplama Yöntemi
Temsil ve Araştırma	Yönetime serbest ve eşit katılma özgürlüğü; Kamu organlarına seçilme hakkı; Kamu görevlerinde yer alma hakkı; Uluslararası temsil ve faaliyetlere katılım hakkı; Eşitlik, Ayrımcılık-karşıtlığı, TCE, Tanınma, Sanatsal ifade ve yaratıcılık özgürlüğüne saygı, Üretkenlik, Çeşitlilik BMA 8 KSHS 2-3 MSHS 25c CEDAW 8 AYYKEEŞ 3.2 PEKİN G.1 STOCKHOLM KPEP 6-8	Karar alma mekanizmalarında TCE için cinsiyet kotası uygulayan sanat kurum/kuruluş sayısı	KTB İKSV Sivil toplum örgütleri	Doküman analizi Web incelemeleri Nicel araştırma Nitel araştırma
		Yönetim pozisyonlarında TCE için cinsiyet kotası uygulayan sanat kurum/kuruluş sayısı		
		Kadın/LGBTİQ+ yönetici sayısını arttırmak için bütçe ayıran sanat kurum/kuruluş sayısı		
		Sanatta yönetim ve çalışma koşulları alanında toplumsal cinsiyet eşitliği konulu araştırmaları destekleyen sanat kurum/kuruluş sayısı		
		Sanatta yönetim ve çalışma koşulları alanında cinsiyete göre ayrıştırılmış veri toplayan sanat kurum/kuruluş sayısı		
Ücret-Ücret farklılığı	Çalışma hakkı; Eşit işe eşit ücret hakkı; Eşitlik, Ayrımcılık-karşıtlığı, TCE, Tanınma, Özen gösterme İHEB 23.1-2 IRK 5 EU KEP 5.1 CM/Rec(2017)9-I	Cinsiyete ve sanat türüne göre yıllık ortalama brüt ücret (Opera/Bale/Orkestra/Tiyatro/Sinema)	TÜİK	Kazanç Yapısı İstatistikleri
		Cinsiyete ve Sanat türüne göre yıllık brüt kazanç (Opera/Bale/Orkestra/Tiyatro/Sinema)		
		Sanat türüne göre cinsiyetler arası ücret farkı (Opera/Bale/Orkestra/Tiyatro/Sinema)		

Tablo 9: Türkiye İçin Önerilen Yapısal Göstergeler: Sanat Eğitimi ve Araştırmaları

Konu	İlgili İnsan Hakları ve Normlar	Gösterge	Önerilen Veri Kaynağı	Önerilen Veri toplama Yöntemi
TCE Eğitimi	Hakların gerçekleştirilmesi hakkı; Eğitim ve mesleki formasyon hakkı; Kültürel gelişmeyi özgürce gözetme hakkı; Kültürel gelişim ve tam ve verimli çalışma hakkı; İnsan onuruna saygı, Eşitlik, TCE, Ayrımcılık karşıtlığı, Üretkenlik İHEB 22 IRK 5 ESKHS 1.1-6.2 CEDAW 10 EU KEP 5.5 PEKİN B.4 CM/Rec(2017)9-IV	Sanat kurum/kuruluşlarında toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimi alan yönetim kurulu üye sayısı	Sivil toplum örgütleri	Nicel araştırma Nitel araştırma
		Sanat kurum/kuruluşlarında toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimi alan çalışan sayısı		
Lise	Eğitim hakkı; Mesleki formasyon hakkı; Eşit eğitim hakkı; Eğitimde eşit fırsatların tanınması hakkı; Eşitlik, Ayrımcılık karşıtlığı, TCE, Tanınırlık, Çeşitlilik, Sanatsal ifade ve yaratıcılık özgürlüğüne saygı İHEB 26.1-2 IRK 5 CEDAW 10 ENGELLİ 24 SSTK 4 STOCKHOLM KPEP 4-15	Cinsiyete göre liselerin sinema bölümlerinde öğrenci dağılımı (%)	MEB Liseler	İdari kayıt
Cinsiyete göre liselerin sahne sanatları bölümlerinde öğrenci dağılımı (%)				
Burs		Cinsiyete göre üniversitelerin sahne sanatları bölümlerinde burslu öğrenci dağılımı (%)	KYK TÜBİTAK YÖK Üniversiteler	İdari kayıt
		Cinsiyete göre üniversitelerin sinema bölümlerinde burslu öğrenci dağılımı (%)		
		Cinsiyete göre liselerin sinema bölümlerinde burslu öğrenci dağılımı (%)	MEB Liseler	İdari kayıt
		Cinsiyete göre liselerin sahne sanatları bölümlerinde burslu öğrenci dağılımı (%)		

Tablo 9: Türkiye İçin Önerilen Yapısal Göstergeler: Sanatta Toplumsal Cinsiyet Temelli Ayrımcılık ve Şiddet

Konu	İlgili İnsan Hakları ve Normlar	Gösterge	Önerilen Veri Kaynağı	Önerilen Veri toplama Yöntemi
Sanatsal Özgürlüğün İhlali	Sanatsal ifade özgürlüğü hakkı; Uygun standartlarda düşünceyi sanatla araştırma, edinme, iletilme, açıklama hakkı Eşitlik, Ayrımcılık karşıtlığı, Şiddetsizlik, Sanatsal ifade ve yaratıcılık özgürlüğü, Özen gösterme İHEB 5-19 AİHS 10.1-2 IRK 5.d MSHS 19.1-2-3 ÇHS 12.1 GÖÇMEN 13.1-2-3 İSTANBUL 1.1	Cinsiyete göre Opera, Bale, Tiyatro, Orkestra, Sinema sanat türlerinde sanatsal özgürlüğü ihlal edilen sanatçı sayısı (Sebebine göre) Cinsiyete göre Opera, Bale, Tiyatro, Orkestra, Sinema sanat türlerinde sanatsal özgürlüğü ihlal edilen sanatçı sayısı (Faile göre)	SUSMA Platformu SÖZ	Medya analizi Nitel araştırma İlgili bakanlıklardan veri talebi

C. TÜRKİYE'DE TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİNİN HARİTALAMASI

A. MEVCUT DURUM

Sanatsal hakların toplumsal cinsiyet eşitliği, üretkenlik ve sanatsal ifade özgürlüğü gibi temel normlara dayanarak hayata geçirilebilmesi için Türkiye'de bugüne dek gerekli yapısal adımlar atılmamıştır. Sadece sanatta toplumsal cinsiyet eşitliğini doğrudan hedefleyen çalışmaların eksikliği değil; bunun ötesinde, kültür ve sanat politikalarına toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinin entegre edilmesi, toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarına sanatın dâhil edilmesi, bu kesişim için gerekli hukuki altyapının kurulması ve sanatta toplumsal cinsiyet eşitliğinin sistematik biçimde anaakımlaştırılması gibi konularda da somut bir ilerleme kaydedilmemiştir. Aşağıdaki tablo bunun çarpıcı bir kanıtıdır:

Tablo 10: Yapısal Göstergelere Yönelik Mevcut Durum Verisi

Konu	İlgili İnsan Hakları ve Normlar	Gösterge	Mevcut Durum	Veri Kaynağı	Veri toplama Yöntemi
Hukuki çerçeve	Kültürel hakların gerçekleştirilmesi hakkı; Kültürel	Kültürel/Sanatsal alanda TCE’yi garanti eden yasal çerçevenin varlığı	YOK	Kamu kurum ve kuruluşları	Mevzuat incelemesi
TCE politikalarına sanatın içerilmesi	yaşama katılma hakkı; Kültürel mekan, ürün ve hizmetlere ulaşım/erişim hakkı; Eşitlik, Ayrımcılık-karşıtlığı, TCE, Tanınırılık, Üretkenlik, Sanatsal ifade ve yaratıcılık özgürlüğüne saygı İHEB 27.1-2 IRK 5.d-e-f ESKHS 15.1 ÇHS 31.1-2 GÖÇMEN 43-45 KİFAÇ 6-7 EHS 4-9	Kültürel/Sanatsal ürün ve hizmetlerin yaratıcıları ve üreticileri olarak kadınları/LGBTİQ+ bireyleri tanıyan ve destekleyen politika ve önlemlerin varlığı	YOK		
	GC/21 16 MONTREAL 34	Kadınların/LGBTİQ+ bireylerin kültürel/sanatsal ürün, hizmet ve mekanlara erişimi ve kültürel/sanatsal hayata katılımını tanıyan ve teşvik eden politika ve önlemlerin varlığı	YOK		
		Toplumsal cinsiyet eşitliği politika belgelerinde sanatsal hakları içeren kamu kurum/kuruluş sayısı	YOK		
TCE birimi kurulması		İlgili kamu kurum/kuruluşlarında TCE biriminin varlığı	YOK		
Kültür-Sanat politikalarına TCE içerilmesi		Kültür yönetimi politika belgelerinde toplumsal cinsiyet eşitliğini içeren kamu kurum/kuruluş sayısı	YOK		
Toplumsal cinsiyet eşitliği ana akımlaştırması		Sanatta toplumsal cinsiyet eşitliği ulusal eylem planının varlığı	YOK		
		Toplumsal cinsiyet eşitliği eylem planı olan sanat kurumu sayısı	YOK		

Bununla birlikte, Türkiye’de sanatsal hayata katılım verilerinin çoğu cinsiyete göre ayrıştırılmamaktadır. TÜİK Sinema ve Gösteri Sanatları İstatistikleri’nde seyirci verileri cinsiyete göre sunulmadığı için, kadınların sanata erişimi hakkında kesin bilgilere ulaşılamamaktadır. Ancak 2014-2015 Zaman Kullanımı Araştırması, kadınların sanatsal hayata katılım oranının erkeklerden çok az da olsa daha yüksek olduğunu göstermektedir. Ayrıca, hem kadınların hem erkeklerin sosyal yaşam ve eğlenceye daha fazla zaman ayırmak istedikleri görülmektedir. 2022 Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması da kadınların sanatsal faaliyetlere katılım sıklığının erkeklerden biraz daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır.

Kadınların daha sık katılım eğilimi, sanata duyulan ilginin güçlü bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Ancak her iki cinsiyette de sanatsal etkinliklere hiç katılmayanların oranı dikkat çekici derecede yüksektir.

Öte yandan, sanatsal katılım yalnızca izleyici olmayı değil, yaratıcı üretime aktif katılımı da kapsamalıdır. Ancak festivallerden toplanan veriler, yaratıcı rollerde kadınların ciddi şekilde eksik temsil edildiğini göstermektedir. Örneğin, Altın Portakal Film Festivali'nin 60 yıllık tarihinde yalnızca üç kadın yönetmene ödül verilmiştir. Görüntü yönetmenliği gibi teknik kategorilerde ise kadınların neredeyse hiç yer almadığı gözlemlenmektedir. Benzer şekilde, Afife Jale Tiyatro Ödülleri'nde ve Sadri Alışık Ödülleri'nde kadınlar, yaratıcı ve teknik rollerde daha az temsil edilmekte, çoğunlukla toplumsal cinsiyet stereotipleriyle sınırlı alanlara yönlendirilmektedir.

Tüm bu veriler, kadınların sanatsal hayata sadece izleyici olarak değil, yaratıcı ve üretici olarak da tam ve eşit katılımının önünde ciddi engeller bulunduğu ve bu eşitsizliğin, ödüllendirme mekanizmalarından görünürlüğe kadar her aşamada yeniden üretildiğini göstermektedir.

Kadınların sanatsal üretim ve katılımında karşılaştıkları görünürlük sorunları, yönetim ve çalışma hayatında da sürmektedir. Kültürel istihdam açısından Türkiye Avrupa'da üst sıralarda yer alsa da, cinsiyet eşitsizliği belirgindir. Erkekler kültürel alanlarda kadınlardan daha fazla istihdam edilmektedir ve aradaki fark yıllar içinde azalsa da tamamen kapanmamıştır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı (KTB) ve bağlı kurumlar (DOB, DT, GSGM, SGM) incelendiğinde, yönetim kademelerinde erkek egemenliğinin hâkim olduğu, üst yönetim pozisyonlarına çıkıldıkça kadın temsilinin daha da azaldığı görülmektedir. Örneğin, KTB tarihinde yalnızca bir kadın bakan görev yapmış, güncel yönetimde ise kadın bulunmamaktadır. Benzer şekilde, DOB ve DT'de üst yönetim ve sanatsal kurullarda erkeklerin baskın olduğu; sanatçı kadrolarında ise kadınların daha görünür olduğu saptanmıştır. Özellikle opera, bale ve tiyatro sanatçılığı gibi alanlarda kadınlar sayıca önde olsalar da uzman, yönetici, şef gibi üst pozisyonlarda erkek ağırlığı sürmektedir. Orkestralarda, müzik aletleri bazında da cinsiyet kalıpları dikkat çekmektedir; kadınlar yaylılarda, erkekler üflemeli ve vurmalarında yoğunlaşmaktadır. Sinema ve televizyon sektörlerinde de yönetmenlik, yapımcılık gibi yaratıcı ve yönetsel alanlarda erkekler açık ara öndedir.

Genel tablo, kadınların kültürel ve sanatsal işgücü içinde daha çok icracı, daha az karar verici pozisyonlarda yer aldığı; cam tavan etkisinin sanat alanlarında da güçlü bir biçimde hissedildiği yönündedir.

Sanat eğitimi ve araştırmaları kategorisine göre ise sahne sanatları ve sinema alanlarında Türkiye genelinde 104 üniversitede toplam 274 bölüm bulunmaktadır ve bu bölümlerin çoğu devlet üniversitelerine aittir. Fakat yatay olarak genel eğitim alanındaki hem de dikey olarak sanat alanının katılım, yönetim gibi diğer kategorilerindeki cinsiyet eşitsizliği burada da kendini göstermektedir. Konservatuvarlarda ve sahne sanatları bölümlerinde erkek akademisyenlerin sayıca üstünlüğü sürerken, özellikle orta akademik kademelerde (doktor öğretim üyesi, öğretim görevlisi gibi) bu fark belirginleşmektedir. Sinema bölümlerinde ise bu eşitsizlik her pozisyon için daha da belirgindir.

Bölüm başkanlıklarında da erkekler çoğunluktadır ve yine sinema alanında bu durum daha belirgindir; ancak yüksek sayıda ulaşılamayan veri bu bulguların kesinliğini azaltmaktadır. Öğrenci dağılımında ise kadınlar lisans düzeyinde çoğunluktayken, lisansüstü eğitimde erkeklerin öne geçtiği gözlemlenmektedir.

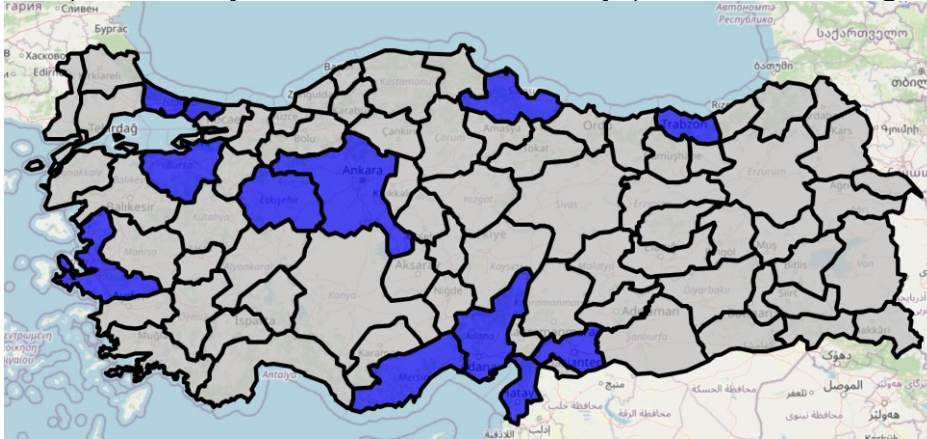
Ders içeriklerine bakıldığında, toplumsal cinsiyet ve/veya kadın konulu derslerin oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Ulaşılan 188 ders planında yalnızca 44 bölümde bu tür derslere yer verilmiş; bunların yalnızca 3'ünün sahne sanatları bölümlerine ait olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra, toplam 98 dersten yalnızca biri zorunludur. Bu tablo, sanatta toplumsal cinsiyet eşitliğinin hem yapısal hem de içeriksel olarak hâlâ geri planda kaldığını göstermektedir.

Son olarak, sanatta toplumsal cinsiyet temelli şiddet ve ayrımcılık kategorisinde, sanatsal ifade özgürlüğü ihlalleri, SÖZ Platformu verilerine göre Türkiye’de en yoğun olarak sinema sektöründe yaşanmakta, tiyatro alanında ise daha düşük bir yoğunluk gözlemlenmektedir. Sinemada sanatsal özgürlüğü ihlal edilenlerin büyük çoğunluğunu kadın sanatçılar oluşturmaktadır. İhlal türleri incelendiğinde, en sık karşılaşılan ihlal türünün hedef gösterme olduğu; bunu eserleri veya hizmetleri zarara uğratma ile cinsel tacizin takip ettiği görülmektedir.

Öte yandan, Susma Platformu’nun verileri, 2017-2023 yılları arasında sanatsal ifade özgürlüğü ihlallerinin ağırlıklı olarak erkek sanatçılara yönelik gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. Ancak 2022-2023 döneminde cinsiyetler arasındaki farkın kapanmaya başladığı ve kadın sanatçıların da artan oranda ihlallere maruz kaldığı dikkat çekmektedir. İhlal türleri bakımından ise en yaygın yöntem yargılamadır; sanatçılar en çok adli süreçlere maruz bırakılmakta, bunu eser veya hizmetlerine zarar verilmesi, gözüne alma ve hedef gösterme gibi ihlaller izlemektedir. Bu veriler, sanatta toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılığın sadece görünürlük ve fırsat eşitsizliğiyle sınırlı kalmadığını, aynı zamanda ifade özgürlüğü alanında da ciddi ihlallerle kendisini gösterdiğini ortaya koymaktadır.

B. PROJE İLLERİNDE MEVCUT DURUM

Adana, Ankara, Bursa, Eskişehir, Gaziantep, Hatay, İstanbul, İzmir, Mersin, Samsun ve Trabzon illerinde yapılan analizlerde her ilin sahne sanatları yapılanmaları, cinsiyet temelli temsiliyeti, yerel yönetimlerin politikaları ve veri mevcudiyeti değerlendirilmiştir. Buna göre, 11 proje ilinde kamu sahne sanatları yapılanmalarında ciddi farklılıklar bulunmaktadır. Ankara, İstanbul ve İzmir altyapı bakımından en güçlü iller olurken, Hatay yalnızca belediye şehir tiyatrosuna sahiptir. Devlet tiyatroları ve belediye şehir tiyatroları iller arasında en yaygın kurumlar iken, belediye senfoni orkestrası yalnızca Eskişehir’de bulunmaktadır. 11 ilin opera-bale, tiyatro, orkestra ve sinema altyapı verileri haritada görüldüğü gibidir:

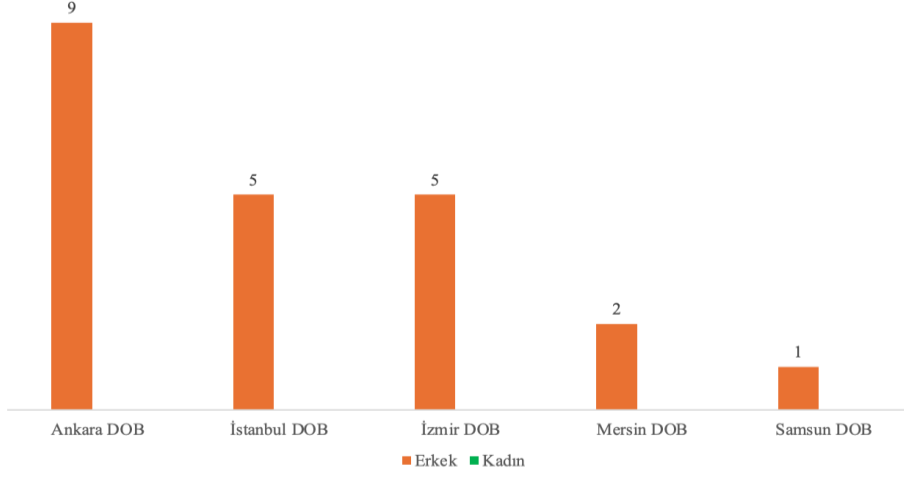

Harita 1: Proje İllerinde Mevcut Durum Haritası

Link: <https://raporharita.github.io/kultursanat/projeilleri.html>

Sanat yönetimi ve istihdam verileri, Kültür ve Turizm Bakanlığı il müdürlüklerinde de genel müdürlük düzeyindeki cinsiyet uçurumunun korunduğunu göstermektedir. Devlet Opera ve Balesi il müdürlüklerinde cinsiyet dağılımı incelendiğinde, erkek yoğunluğu dikkat çekmektedir. 1309 sayılı yasa kapsamındaki sanatçı ve destek personeli kadrolarında da erkeklerin ağırlığı belirgindir. Kadınların üst düzey yönetim ve liderlik pozisyonlarına atanması sınırlı düzeyde kalmış; özellikle Ankara ve Samsun gibi illerde cinsiyet eşitsizliği daha belirgin hale gelmiştir. Öte yandan, orkestra şefliği ve rejisörlük gibi önemli sanatsal pozisyonlarda da erkek egemenliği açık şekilde görünmektedir:

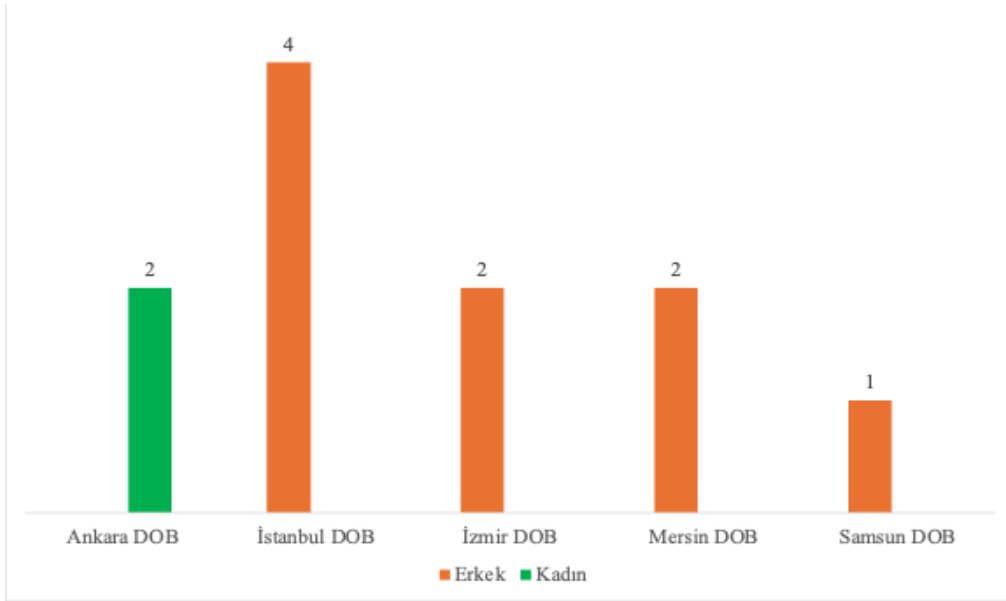
Grafik 1: DOB'deki kadrolu orkestra şeflerinin cinsiyete göre dağılımı (2014-2024)

Kaynak: DOB Veri Talebi

Son 10 yılda hiçbir kadın orkestra şefi atanmazken, kadrolu rejisör pozisyonlarında da yalnızca Ankara'da bir istisna bulunmaktadır:

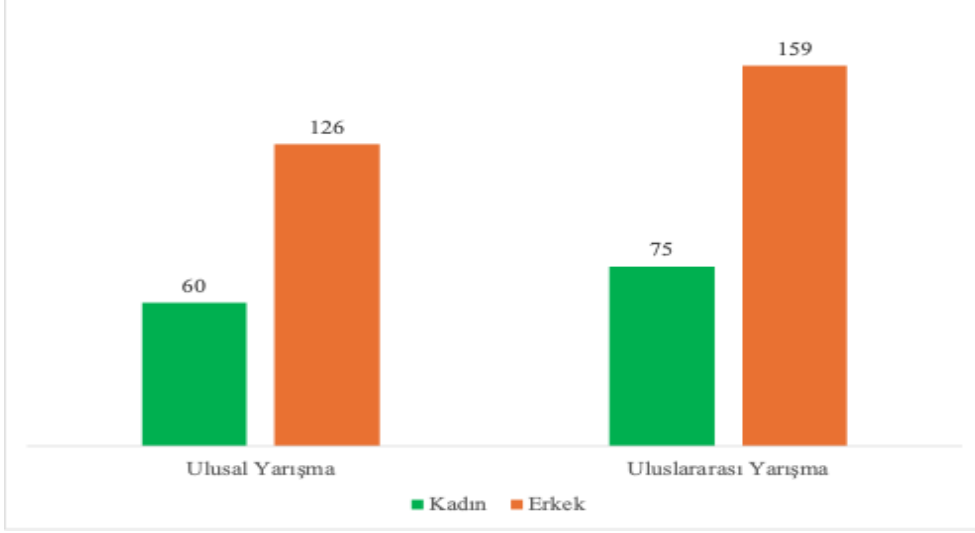
Grafik 2: DOB'deki kadrolu rejisörlerin cinsiyete göre dağılımı (2014-2024)

Kaynak: DOB Veri Talebi

Festivallerde, yerel tiyatrolarda, orkestralarda da kadınların varlığı sınırlı ve görünürlüğü düşüktür. Örneğin, en büyük organizasyonlardan biri olarak İKSV tarafından 1982'de düzenlenmeye başlanan İstanbul Film Festivali'nin hem ulusal hem uluslararası yarışma kategorisinde jüri dağılımı derin bir farkla erkek yoğundur:

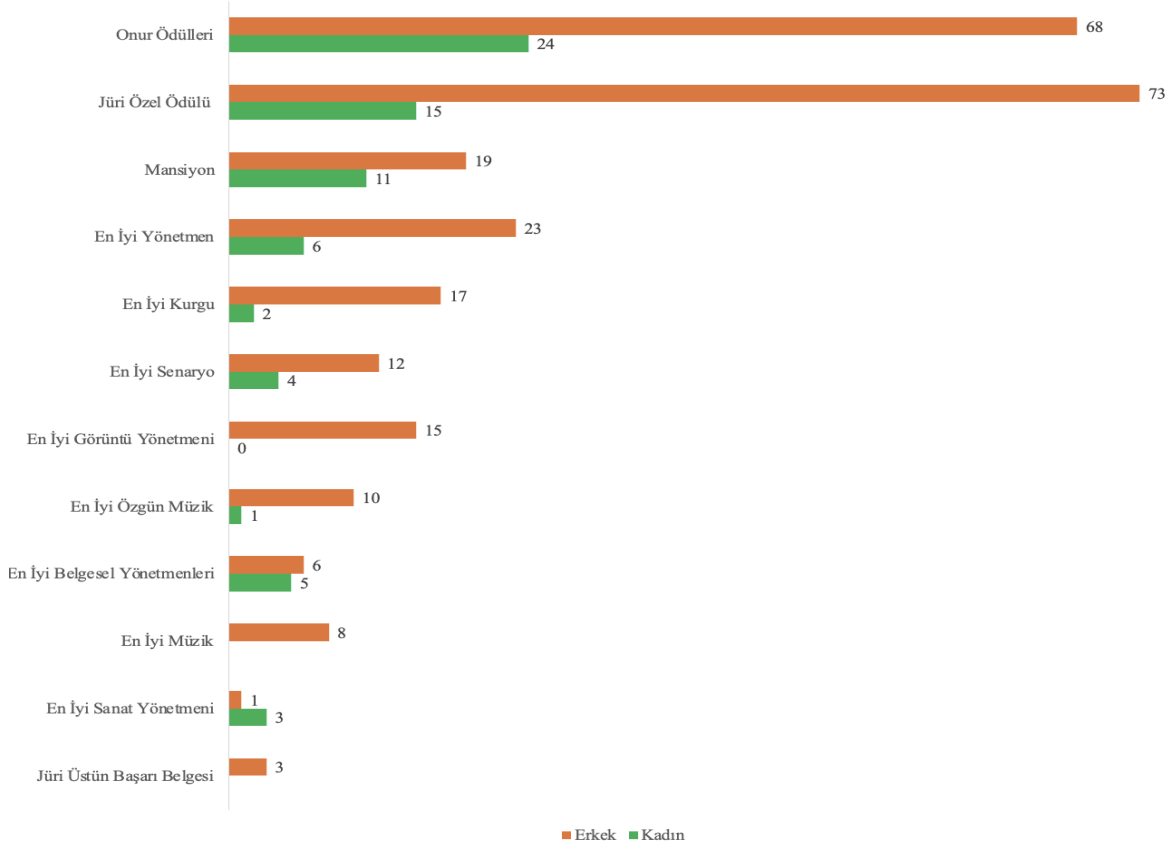
Grafik 3: İstanbul Film Festivali jüri üyelerinin yarışma türü ve cinsiyete göre dağılımı (1985-2024)

Kaynak: <https://film.iksv.org/> sayfasından derlenmiştir.

Ödül dağılımı da benzer şekilde, En İyi Sanat Yönetmeni kategorisi hariç her kategoride büyük farkla erkeklerden yana görünmektedir:

Grafik 4: İstanbul Film Festivali ödüllerinin cinsiyete ve ödül türüne göre dağılımı (1985-2024)

Kaynak: İstanbul Film Festivali websitesi

Cannes, Berlinale gibi uluslararası iyi örneklerin son yıllarda jüri kompozisyonları ve aday listelerinde toplumsal cinsiyet dengesini gözetmeye başladığını düşünürsek Antalya Film Festivali, İstanbul Film Festivali gibi Türkiye’nin önemli festivallerinin iyi örnekler olmaktan bir hayli uzak düştüğünü söylemek gerekmektedir.

C. SONUCA DOĞRU...

Türkiye’de sanatta toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesine dair en çarpıcı bulgu, hem “sanat”ın hem de “toplumsal cinsiyet eşitliği”nin ikincilleştirilmiş alanlar olarak keşiştiği noktada son derece zayıf ve ihmal edilmiş bir tabloyla karşılaşılmasıdır. LGBTİQ+’lara yönelik veri yok denecek kadar az, kadınlara dair veriler ise sınırlı ve dağınıktır. Mevcut verilere erişim ise teknik ve kurumsal nedenlerle oldukça güçtür; veri şeffaflığı, düzenli arşivleme ve açıklık neredeyse hiçbir kurumda sistematik biçimde sağlanmamaktadır.

Bu bağlamda, sanat alanında toplumsal cinsiyet eşitliği de, kadın-erkek eşitliği de hem ilkesel hem pratik düzeyde olması gerekenin oldukça gerisindedir. Katılım, yönetim, eğitim, araştırma ve özellikle şiddet ve ayrımcılık gibi alanlarda yapılan incelemeler, en görünür verilerin şiddet temelli ihlallerde yoğunlaştığını, eşit temsile dair verilerin ise neredeyse görünmez olduğunu göstermektedir. Katılım ve karar alma mekanizmalarında karşılaşılan keskin eşitsizlikler, sanat alanının diğer eşitlik mücadeleleriyle ortak sorunlar taşıdığını ortaya koymaktadır. Bu nedenle, kimi kadın örgütlerinde zaman zaman karşılaşılan “sanatın geri plana atılması” eğilimi, eşitlik mücadelesinin bütünselliğine zarar verme potansiyeli taşımaktadır. Ataerkiyle mücadelede haklar arasında hiyerarşi kurmamak; insan haklarını bölünemez, birbirine bağlı ve eşit düzeyde ele almak, hem teorik hem pratik düzlemde acil bir ihtiyaçtır.

Bununla birlikte ilgili insan hakları belgelerine dayandırılarak hazırlanmış hem hak temelli izleme hem de politika üretimi için derinlikli bir zemin sunan aşağıdaki temel noktalar da niteliksel araştırmalarla çalışılması önerilen noktalardır:

1. Sanatsal Hayata Katılım ve Görünürlük

- √ Kadın ve LGBTİQ+ sanatçıların sanat üretim süreçlerinde karşılaştıkları finansal, teknik, kurumsal, politik ve kültürel engeller
- √ Sponsorluk, burs ve hibe desteklerine erişimde yaşanan eşitsizlikler
- √ Ödül ve adaylık süreçlerinde yaşanan deneyimler ve eşitlik normlarına uygunluk düzeyi
- √ Sanatsal ifade süreçlerinde maruz kalınan ayrımcılık
- √ Medyada görünürlük ve sanat eleştirmenlerinin bakış açıları
- √ Toplumun kadın ve LGBTİQ+ sanatçılara yönelik önyargıları
- √ Sanat eserlerinde kadın ve LGBTİQ+ bireylerin temsil biçimleri

2. Sanat Yönetimi ve Çalışma Hayatı

- √ Sanatsal karar alma mekanizmalarında kadınların ve LGBTİQ+ bireylerin karşılaştıkları yapısal ve kültürel engeller
- √ Liderlik pozisyonlarına erişimde destek mekanizmalarının varlığı ve işlevselliği
- √ Sanat kurumlarının toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı yönetim yapılarının değerlendirilmesi

3. Sanat Eğitimi ve Araştırmaları

- √ Sanat eğitimi programlarında toplumsal cinsiyet eşitliği temalarının içeriği, sunumu ve öğrenci algısı
- √ Toplumsal cinsiyet eşitliği çerçeve programlarında sanatın nasıl yer aldığı
- √ Kadınların sanat eğitiminde teknik ve yaratıcı rollere erişimi
- √ Kadın ve erkek öğrencilerin eğitim süreçlerindeki eşitlik algıları

4. Sanatta Toplumsal Cinsiyet Temelli Şiddet ve Ayrımcılık

- √ Sanat alanında kadınların ve LGBTİQ+ bireylerin toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılıkla mücadele stratejileri
- √ Şiddet vakalarına ilişkin şikâyet ve çözüm süreçlerinin deneyimlenişi
- √ Sanat kurumlarının ayrımcılık ve şiddet karşısındaki politika ve uygulamaları
- √ Yoksulluk ve iyi oluş hali bağlamında sanatsal dışlanmanın bireyler üzerindeki etkileri

Bu niteliksel araştırma konularının çalışılması, yalnızca sanatta toplumsal cinsiyet eşitliğinin mevcut durumunu anlamayı değil, aynı zamanda bu alanda yapısal değişimi mümkün kılacak bilgi altyapısını oluşturmayı sağlayacaktır. Daha eşit bir kültürel alan inşa edebilmek için teorik, pratik ve politik düzlemlerde yanıtlar üretmek bir zorunluluktur.

V. Kavramlar ve Terimler

Sanatta toplumsal cinsiyet eşitliği: Kadınların ve LGBTİQ+ bireylerin sanatsal üretim, katılım, temsil, karar alma ve eğitim süreçlerinde erkeklerle eşit hak, fırsat ve koşullara sahip olmalarını ifade eder. Sanatta toplumsal cinsiyet eşitliği, kadınların ve LGBTİQ+ bireylerin yalnızca görünür kılınmasını değil, yaratıcı özne olarak özgürce var olabilmesini, güç ilişkilerinin eleştirisini ve dönüştürülmesini de kapsar.

Sanatsal ifade ve yaratıcılık özgürlüğü: Bireylerin sanatsal yollarla duygu, düşünce, kimlik ve deneyimlerini özgürce üretme, sunma ve paylaşma hakkıdır. Bu özgürlük, kadınların ve LGBTİQ+ bireylerin deneyimlerinin, bedenlerinin ve yaşamlarının sanat yoluyla sansürsüz, baskısız ve dışlayıcı normlardan bağımsız biçimde temsil edilmesini içerir. Ataerkil ve heteronormatif yapılarla karşı direnişin ve öz ifadenin bir biçimi olan sanatsal özgürlük, aynı zamanda yaratıcı çeşitliliğin toplumsal cinsiyet rolleriyle sınırlandırılmasına karşı çıkar.

Sanat yoksulluğu: Kısaca, sanatın kendi kendini gerçekleştirememesi olarak tanımlanabilir. Sanatı gelişip serpilebileceği ortamdan uzak tutan tüm etkenleri – sansür, ideolojik araçsallaştırma, metalaştırma ve benzeri müdahaleleri – ifade eder. Sanat yoksunluğunu da beraberinde getirir. **Sanat yoksunluğu:** Sosyal veya bireysel engeller nedeniyle, insanların kendi kendini gerçekleştirmiş bir sanata erişememesi, hayatlarında yer açamaması durumudur (Dayan, 2022).

Sanatsal hayata katılım ve görünürlük: Bireylerin sanat üretimi ve alımlamasına etkin biçimde dahil olabilmesi; bu katılımın sosyal ve kültürel alanlarda tanınması ve değer bulmasıdır. Bu iki süreç, kadınların ve LGBTİQ+ bireylerin tarihsel olarak dışlandığı alanlara erişimini ve temsilini içerir. Katılım ve görünürlük yalnızca sayı ile değil, öznenin sanat alanında aktif biçimde kendi sesini, kimliğini ve deneyimini yansıtılabildiği koşullarla ölçülmelidir.

Sanat yönetimi: Rapor bağlamında, sanatsal üretim süreçlerinin planlanması, yürütülmesi, finanse edilmesi ve yönlendirilmesi faaliyetlerini kapsar. Kadınların ve LGBTİQ+ bireylerin karar alma mekanizmalarında eşit temsiline, liderlik rollerinde yer almasına ve sanat kurumlarında eşit söz hakkına sahip olmasına dayanır. Geleneksel hiyerarşik, eril yönetim modellerinin eleştirisini içerir ve katılımcı, kapsayıcı, yatay örgütlenme biçimlerini savunur.

Sanat eğitimi: Bireylerin sanatsal becerilerini ve yaratıcı ifade kapasitelerini geliştirmeyi amaçlayan öğretim süreçleridir. Yalnızca teknik bilgi aktarımı değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitliği bilincinin ve özgür yaratıcılığın gelişimini desteklemelidir. Kadınların ve LGBTİQ+ bireylerin sanatsal öznelliklerini bastıran müfredatlara, cinsiyetçi meslek yönlendirmelerine ve erkek egemen sanat tarihi anlatılarına karşı eleştirel bir eğitim yaklaşımını savunur.

Sanatta toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve ayrımcılık: Kadınların ve LGBTİQ+ bireylerin sanatsal alanlarda cinsiyet, cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği temelinde maruz bırakıldıkları dışlama, aşağılanma, sansür, taciz, şiddet ve fırsat eşitsizliği biçimleridir.

VI. Kaynakça

Uluslararası Sözleşmeler

Arap Devletleri Ligi & Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi, Arab Charter on Human Rights. United Nations Digital Library System, 2004. <https://digitallibrary.un.org/record/551368?ln=en&v=pdf>.

Avrupa Belediyeler ve Bölgeler Konseyi, *Avrupa Yerel Yaşamda Kadın-Erkek Eşitliği Şartı*, 2006, https://ccre-cemr.org/wp-content/uploads/2024/03/charte_egalite_tr.pdf.

Avrupa Birliği, Lizbon Antlaşması (Treaty of Lisbon). Avrupa Birliği, 2007. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A12007L%2FTXT>.

Avrupa Konseyi, European Convention for the Protection of the Audiovisual Heritage (Avrupa Görsel-İşitsel Mirasın Korunması Sözleşmesi). Council of Europe, 2001. <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list>.

Avrupa Konseyi, European Convention on Cinematographic Co-Production (Sinematografik Ortak Yapım Üzerine Avrupa Sözleşmesi). Council of Europe, 1992. <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list>.

Avrupa Konseyi, European Convention on Human Rights (Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi). Council of Europe, 1950. https://www.echr.coe.int/documents/convention_eng.pdf.

Avrupa Konseyi, European Convention on Offences relating to Cultural Property (Avrupa Kültür Varlıklarına Yönelik Suçlar Anlaşması). Council of Europe, 1985. <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list>.

Avrupa Konseyi, European Cultural Convention (Avrupa Kültür Antlaşması). Council of Europe, 1954. <https://rm.coe.int/168007bc58>.

Avrupa Konseyi, European Social Charter (Avrupa Sosyal Şartı). Council of Europe, 1961. <https://rm.coe.int/168007cf93>.

Avrupa Konseyi, İstanbul Sözleşmesi- Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi, 2011, <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1169>.

Avrupa Konseyi, Toplum İçin Kültürel Mirasın Değeri Çerçeve Sözleşmesi (Faro Sözleşmesi). Avrupa Konseyi, 2005. <https://rm.coe.int/1680083746>

Avrupa Konseyi, Revised European Social Charter (Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı). Council of Europe, 1996. <https://rm.coe.int/168007cf93>.

Avrupa Konseyi, Statute of the Council of Europe (Londra Antlaşması). Council of Europe, 1949. <https://rm.coe.int/1680306052>.

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO), Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage (Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme). UNESCO, 1972. <https://whc.unesco.org/en/conventiontext/>.

Birleşmiş Milletler, *Birleşmiş Milletler Antlaşması*, 1945, <https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/696>.

Birleşmiş Milletler, Convention on the Political Rights of Women (Kadınların Siyasal Haklarına İlişkin Sözleşme). United Nations Treaty Series, 1952. <https://treaties.un.org/pages/showdetails.aspx?objid=0800000280149b36>.

Birleşmiş Milletler, Convention on the Rights of the Child (Çocuk Haklarına Dair Sözleşme). United Nations, 1989. <https://www.unicef.org/child-rights-convention>.

Birleşmiş Milletler, *Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi*, 1966, <https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/624>.

Birleşmiş Milletler, *Engelli Hakları Sözleşmesi*, 2009, <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/633>.

Birleşmiş Milletler, International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme). United Nations, 1965. <https://treaties.un.org/pages/showdetails.aspx?objid=0800000280033b92>.

Birleşmiş Milletler, International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families (Tüm Göçmen İşçiler ve Ailelerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme). United Nations, 1990. https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-13&chapter=4.

Birleşmiş Milletler, International Covenant on Civil and Political Rights (Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme). United Nations, 1966. https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-4&chapter=4.

Birleşmiş Milletler, *İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi*, 1948, <https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/612>.

Birleşmiş Milletler, *Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Uluslararası Sözleşmesi- CEDAW*, 1979, <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/619>.

Birleşmiş Milletler, Kyoto Protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change (Kyoto Protokolü). United Nations, 1997. https://unfccc.int/kyoto_protocol.

Birleşmiş Milletler, Paris Agreement (Paris Sözleşmesi). United Nations Framework Convention on Climate Change, 2015. <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/the-paris-agreement>.

Birleşmiş Milletler, UN Framework Convention on Climate Change (Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi). United Nations, 1992. <https://unfccc.int/documents>.

Organization of African Unity, African Charter on Human’s and People’s Right, 1981, https://au.int/sites/default/files/treaties/36390-treaty-0011_-_african_charter_on_human_and_peoples_rights_e.pdf.

Organization of American States, American Convention on Human Rights: Pact of San Jose, Costa Rica, http://www.oas.org/dil/treaties_B-32_American_Convention_on_Human_Rights.pdf.

UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi*, 17 Ekim 2003, <https://www.unesco.org.tr/Pages/181/177/>.

UNESCO, Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi (The 2005 Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions), 2005, <https://www.unesco.org/en/legal-affairs/diversity-cultural-expressions>.

Cinsel Yönelim, Cinsiyet Kimliği, Cinsiyet İfadesi ve Cinsiyet Özellikleri ile İlişkili olarak Uluslararası İnsan Hakları Hukukunun Uygulanmasına Dair Yogyakarta İlkeleri [The Yogyakarta Principles on the Application of International Human Rights Law in Relation to Sexual Orientation, Gender Identity, Gender Expression and Sex Characteristics], 2006, <https://yogyakartaprinciples.org/>.

Diğer Uluslararası Belgeler

Avrupa Komisyonu, *Avrupa Konseyi Statüsü*, 1950, <https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/675>.

Avrupa Komisyonu, *İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşme*, 1954, <https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/666>).

Avrupa Konseyi, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne ek 7 numaralı protokol*, 14 Mart 1985, <https://insanhaklimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/content/57-avrupa-insan-haklar-sozlesmesine-ek-7-numaral-protokol/>.

Avrupa Konseyi, *Avrupa Konseyi Kurucu Antlaşma*, 1950, <https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/2340>.

Avrupa Konseyi, *Avrupa Konseyi Toplum İçin Kültürel Mirasın Değeri Çerçeve Sözleşmesi*, 27 Ekim 2005, <https://idealonline.com.tr/IdealOnline/pdfViewer/index.xhtml?uld=86077&ioM=Paper&preview=true&isViewer=true#pagemode=bookmarks>.

Avrupa Konseyi, *Bakanlar Komitesinin Üye Devletlere gönderdiği, cinsel yönelim veya toplumsal cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılıkla mücadeleye ilişkin tedbirlerle ilgili Tavsiye Kararı*, 31 Mart 2010, CM/Rec(2010)5, <https://www.coe.int/en/web/sogi/rec-2010-5>.

Avrupa Konseyi, *Council conclusions on the Work Plan for Culture 2019-2022*, 21 Aralık 2018, 2018/C 460/10,

http://publications.europa.eu/resource/cellar/57e53ca9-04ea-11e9-adde-01aa75ed71a1.0006.03/DOC_1.

Avrupa Konseyi, *Cultural rights in the case-law of the European Court of Human Rights*, 2011, https://www.culturalpolicies.net/wp-content/uploads/2019/10/ECHR_Research_report_cultural_rights_ENG.pdf.

Avrupa Konseyi, *Recommendation CM/Rec(2017)9 of the Committee of Ministers to member States on gender equality in the audiovisual sector*, 27 Eylül 2017, [https://search.coe.int/cm#\[%22CoEIdentifier%22:\[%2209000016807509e6%22\],%22sort%22:\[%22CoEValidationDate%20Descending%22\]\]](https://search.coe.int/cm#[%22CoEIdentifier%22:[%2209000016807509e6%22],%22sort%22:[%22CoEValidationDate%20Descending%22]]).

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi, “*Resolution 10/23. Independent expert in the field of cultural rights*” içinde *Human Rights Council Tenth Session*, 2009, https://ap.ohchr.org/documents/E/HRC/resolutions/A_HRC_RES_10_23.pdf.

Birleşmiş Milletler, “Her Türlü Irk Ayrımcılığının Tasfiye Edilmesine Dair Uluslararası Sözleşme” içinde 2106 a (XX) Sayılı Genel Kurul kararı, 21 Aralık 1965, https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020093651bm_09.pdf.

Birleşmiş Milletler, *Kadınların Siyasal Hakları Sözleşmesi*, 1952, <https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/628>.

Birleşmiş Milletler, *Medeni ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme*, 1966, <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/626>.

Birleşmiş Milletler, *The Charter of the United Nations*. United Nations, 1945, <https://www.un.org/en/about-us/un-charter>.

Birleşmiş Milletler, *Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme*, 1990, <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/content/131-tum-gocmen-iscilerin-ve-aile-fertlerinin-haklarnn-korunmasna-dair-uluslararası-sozlesme/>.

UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, *UNESCO Kültürel Çeşitlilik Evrensel Bildirgesi*, 2 Kasım 2001, <https://www.unesco.org.tr/pages/180/17>.

UNESCO, *Constitution*, 1945, <https://www.unesco.org/en/legal-affairs/constitution>.

UNESCO, *Declaration of Principles of International Cultural Co-operation*, 1966, <https://www.unesco.org/en/legal-affairs/declaration-principles-international-cultural-co-operation>.

UNESCO, *Fribourg Declaration*, 7 Mayıs 2007, <https://www.unifr.ch/ethique/en/research/publications/fribourg-declaration.html>.

UNESCO, *Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi*, 26 Ekim 2005, <https://www.unesco.org.tr/Pages/179/177/>.

UNESCO, *Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi*, 26 Ekim 2005, <https://www.unesco.org.tr/Pages/179/177/>.

UNESCO, Sanatçının Statüsüne İlişkin Tavsiye Kararı, 1980,
<https://www.unesco.org.tr/Pages/160/176>

UNESCO, Thematic Indicators for Culture in the 2030 Agenda, 2019,
<https://whc.unesco.org/en/culture2030indicators/>.

UNESCO, UNESCO Culture for Development Indicators, 2014,
<https://www.unesco.org/creativity/en/activities/cdis>.

UNICEF, Uluslararası Çocuk Hakları Sözleşmesi, 2004,
<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/621>.

Kanunlar

Resmî Gazete, (1949). Devlet Tiyatroları Personeli Hakkında Kanun,
<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.5441.pdf>.

Resmî Gazete, (1951). Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu,
<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.3.5846.pdf>.

Resmî Gazete, (1957). Riyaseticumhur Senfoni Orkestrası Kuruluşu Hakkında Kanun,
<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.6940.pdf>.

Resmî Gazete, (1970). Devlet Opera ve Balesi Personeli Hakkında Kanun,
<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1309.pdf>.

Resmî Gazete, (1973). Milli Eğitim Temel Kanunu (5101),
<https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/134>.

Resmî Gazete, (1981). Yükseköğretim Kanunu (2547),
<https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/257>.

Resmî Gazete, (1982). Türkiye Cumhuriyeti Anayasası,
<https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/126>.

Resmî Gazete, (2003), İş Kanunu (4857), <https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/56>.

Resmî Gazete, (2004). 5224 sayılı Sinema Filmlerinin Değerlendirilmesi ve Sınıflandırılması ile Desteklenmesi Hakkında Kanun,
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/01/20190130-7.htm>.

Resmî Gazete, (2004). Türk Ceza Kanunu, <https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/1543>.

Eylem Planları, Stratejik Planlar ve Diğer Planlar

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, (2024). Ailenin Korunması ve Güçlendirilmesi Vizyon Belgesi ve Eylem Planı (2024-2028). <https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/2451>.

Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürlüğü, (t.y.). Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürlüğü Stratejik Planı (2013-2017).

Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürlüğü, (t.y.). Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürlüğü Stratejik Planı (2018-2022).

Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürlüğü, (t.y.). Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürlüğü Stratejik Planı (2019-2023).

Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürlüğü, (2024). Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürlüğü Stratejik Planı (2024-2028).

Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü, (t.y.). Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü Stratejik Planı (2015-2019).

Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü, (t.y.). Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü Stratejik Planı (2019-2023).

Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü, (t.y.). Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü Stratejik Planı (2009-2013).

Milli Eğitim Bakanlığı, (2024). Millî Eğitim Bakanlığı 2024 - 2028 Stratejik Planı.

T.C. Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Müdürlüğü, (2024). Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB) 2024-2028 Stratejik Planı. <https://www.csgeb.gov.tr/sgb/duyurular/stratejik-plan-2024-2028/>.

Yükseköğretim Kurulu, (2024). Yükseköğretim Kurulu 2024-2028 Stratejik Planı.

Kalkınma Planları

T.C. Kalkınma Bakanlığı, (2013). Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018). <https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/114>

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Bakanlığı, (2019). On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023). <https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/831>.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Bakanlığı, (2023). On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028). <https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/2318>.

Akademik Yayınlar Ve Raporlar

- Abeles, H. F., & Porter, S. Y. (1978). The Sex-Stereotyping of Musical Instruments. *Journal of Research in Music Education*, 26(2), 65-75.
- Acil, Ş. (2017). Sanatta Toplumsal Cinsiyet Rollerine ve Kadın İmgesine Genel Bir Bakış. *The Journal of Social Sciences*, 18(18), 672-685.
- Akalın, T. & Baş, R. (2018). Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Kadın Sanatçılara Yansıması. *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 112-128.
- Akçalı, E., Cinel, D., Çiftçi, A., Erdede, R. D., Güçlü, Ö., Inceoğlu, İ., Keleş, D. & Özt Demir Hazan, N. (t.y.). #kadinkamera: Türkiye ekranlarında ve kamera arkasında kadın: Temsilin ve iş gücünün güncel (2017-2021) görüntüsü. https://kadinkamera.khas.edu.tr/wp-content/uploads/sites/43/2023/05/KadinKamera_infografikData_29.03.23.pdf
- Akdemir, N. (2017). Gender and Its Representation in Contemporary Arts. *European Journal of Multidisciplinary Studies*, 6(2), 11-22.
- Berger, J. (2008). *Görme Biçimleri*. Metis Yayınları.
- Coşkun, N. S. (1941). Afife. *Perde ve Sahne*, 6, 14-17.
- Crawford, C. (1977). *One Naked Individual: My Fifty Years in the Theatre*, Bobbs-Merrill.
- Çekirge, P. (2023, 24 Temmuz). *Durdurak Bilmeden Yaşanan Acılar ve O Soylu Mücadele: Afife Jale*. *Tiyatro Dergisi*. <https://tiyatroidergisi.com.tr/durdurak-bilmeden-yasanan-acilar-ve-o-soylu-mucadele-afife-jale/>
- Dayan, C. (2022). *A New Approach to Poverty Studies: Art Deprivation and Art Poverty as Missing Dimensions* [Unpublished doctoral dissertation]. Hacettepe University.
- De Giorgi, A., & Eger, A. (2021). *Antioch: A History*. Routledge
- Demiral, A. (2018). *Queer Teori ve Sanat; Sanatın Queer Hali*. Bildiri: Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi 12. Ulusal Sanat Sempozyumu, "Değişen Paradigmalar ve Sanatta Sınır Deneyimler".
- Dikmen, K. (2024). *Vazgeçmek yok!: LGBTİQ+'ların İnsan Hakları 2023 Yılı Raporu*. Kaos GL Kültürel Araştırmalar ve Dayanışma Derneği.
- Dinçer, F. (2017). Modernleşme Sürecinde Tiyatroda Kadın Kimliğinin Sorgulanması: Afife Jale Örneği. *Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar*, 33, 83-96.
- Dördüncü Dünya Kadın Konferansı, Beijing Declaration and Platform for Action. The Fourth World Conference on Women, 15 Eylül 1995, <https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/159>.
- Engin, M. (2020, 25 Temmuz). *Afife, Bir Sanat Fedaisi*. *Tiyatro Dergisi*. <https://tiyatroidergisi.com.tr/merve-engin-yazdi-afife-bir-sanat-fedaisi/>

- Erhart, I. (2022). Kültür-Sanat Dünyasında Toplumsal Cinsiyet: Tartışmalı Konular, Yapısal Sorunlar, Çözüm Önerileri. <https://www.iksv.org/tr/raporlar/kultur-sanat-dunyasinda-toplumsal-cinsiyet>.
- Erkan, S. (2014). Sahne Sanatlarında Güçlü bir Anlatım Aracı olarak Beden. Akademik Bakış Dergisi, (41).
- Eros, J. (2008). Instrument Selection and Gender Stereotypes: A Review of Recent Literature. Update: The Applications of Research in Music Education, 27(1), 57.
- Foucault, M. (1978). *The history of sexuality: Volume 1: An introduction* (R. Hurley, Trans.). Pantheon Books.
- Fransa Kültür Bakanlığı. (2024). Kültür ve İletişimde Kadın Erkek Eşitliği İzleme Raporu (Observatoire 2024 de l'égalité entre femmes et hommes dans la culture et la communication). <https://www.culture.gouv.fr/espace-documentation/statistiques-ministerielles-de-la-culture2/publications/Collections-d-ouvrages/Observatoire-de-l-egalite-entre-femmes-et-hommes-dans-la-culture-et-la-communication/observatoire-2024-de-l-egalite-entre-femmes-et-hommes-dans-la-culture-et-la-communication>.
- GLAAD (Gay & Lesbian Alliance Against Defamation). (2014). The Vito-Russo Test - SRI 2014. <https://glaad.org/sri/2014/vitorusso/>
- İKSV. (2018). Birlikte Yaşamak: Kültürel Çoğulculuğu Sanat Yoluyla Geliştirmek. <https://www.iksv.org/tr/raporlar/birlikte-yasamak-kulturel-cogulculugu-sanat-yoluyla-gelistirmek>.
- İKSV. (2016). Yerel Yönetimler için Kültürel Planlama. <https://www.iksv.org/tr/raporlar/yerel-yonetimler-icin-kulturel-planlama>.
- İKSV. (2022). İstanbul Kültür Sanat Vakfı (İKSV) Toplumsal Cinsiyet ve Fırsat Eşitliği Politikası. https://www.iksv.org/i/assets/iksv/kultur-politikalari/TCE_IKSV%20Politika%20Metni_01042022.pdf
- Kaos GL Derneği. (2012). 2012 Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliği Temelli İnsan Hakları İhlalleri İzleme Raporu. <https://kaosgldernegi.org/images/library/2013kaos-gl-2013-cinsel-ynelim-ve-cinsiyet-kimligi-temelli-insan-haklari-ihlalleri-izleme-raporu.pdf>.
- Kaos GL Derneği. (2023). Vazgeçmek Yok! LGBTİ+'ların İnsan Hakları 2023 Yılı Raporu. <https://kaosgldernegi.org/images/library/lgbti-larin-i-nsan-haklari-raporu-2023-1.pdf>
- Kaos GL Derneği. (2023). Nefrete Karşı El Ele... 2023 Medya İzleme Raporu. <https://kaosgldernegi.org/images/library/medya-i-zleme-2023.pdf>
- KASED. (2023). Faaliyet Raporu, <https://kasedd.org/Anasayfa/Index/>.
- Kurtoğlu, A. (2015). Hak temelli izleme ve değerlendirme ve toplumsal cinsiyet anaakımlaştırması. CEİD Yayınları. <https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/92>.

Meyer-Bisch, P. (1993). İnsan haklarının az gelişmiş bir kategorisi olarak kültürel haklar, Fribourg Üniversitesi VIII. Disiplinlerarası İnsan Hakları Konferansı Bildirileri, Edition Universitaires Fribourg.

Nochlin, L. (1971). *Neden hiç büyük kadın sanatçı yok?*. Hayalperest Yayınları.

NTV. (12 Nisan 2024). Kültür Bakanlığı'nın zikzaklı tarihi. <http://arsiv.ntv.com.tr/news/210476.asp>.

Özyonar Çırak, B. (2021). Kadın Sanatçıların Toplumsal Cinsiyet Kodlarına Karşı Sanatsal İfadelerindeki Dönüşüme Yönelik Bir Değerlendirme. *Sanat Dergisi*, 38, 81-95.

Pembe Hayat & KaosGL Derneği. (2017). Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliği Temelli İnsan Hakları İzleme Raporu 2013 - 2014 - 2015 - 2016 - 2017. <https://kaosgldernegi.org/images/library/2017rapor-web.pdf>.

Plum, J., & Dolan, J. (1998). Cheryl Crawford: One Not So Naked Individual, içinde R. A. Schanke & K. Marra (yayına hazırlayan), *Passing Performances: Queer Readings of Leading Players in American Theater History*. University of Michigan Press: 239-261.

Sankır, H. (2017). Sanatın Öznesi ve Nesnesi Olarak Kadın. *Kesit Akademi*, 11(11), 184-199.

Sedgwick, E. K. (1990). *Epistemology of the closet*. University of California Press.

SES Eşitlik, Adalet, Kadın Platformu. (2021). Bir Yılın Dökümü: 2021'de Neler Yaptık? <https://esitlikadaletkadin.org/bir-yilin-dokumu-2021de-neler-yaptik/>.

Shaheed, F., (2010). Report of the independent expert in the field of cultural rights, submitted pursuant to resolution 10/23 of the Human Rights Council, 22 Mart 2010, A/HRC/14/36, https://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/14session/A.HRC.14.36_en.pdf.

Shaheed, F., (2012). Report of the Special Rapporteur in the field of cultural rights, 10 Ağustos 2012, <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n12/459/30/pdf/n1245930.pdf>.

Shaheed, F., (2013). Report of the Special Rapporteur in the Field of Cultural Rights, Farida Shaheed: The right to freedom of artistic expression and creativity, 14 Mart 2013, https://digitallibrary.un.org/record/755488/files/A_HRC_23_34-EN.pdf?ln=en.

SÖZ. (2023). Türkiye'de Sanatsal İfade Özgürlüğü Ocak-Haziran 2023 Raporu. <https://www.reportare.com/soz/raporlar/turkiyede-sanatsal-ifade-ozgurlugu-ocak-haziran-2023-raporu/>.

SÖZ. (2023). Türkiye'de Sanatsal İfade Özgürlüğünün 1 Yılı. <https://www.reportare.com/soz/raporlar/turkiyede-sanatsal-ifade-ozgurlugunun-1-yili/>.

- SÖZ. (2024). Türkiye'de Sanatsal İfade Özgürlüğü 2024 Raporu. <https://www.reportare.com/soz/raporlar/turkiyede-sanatsal-ifade-ozgurlugu-2024-raporu/>.
- SÖZ. (2024). Türkiye'de Sanatsal İfade Özgürlüğü Ocak-Haziran 2024 Raporu. <https://www.reportare.com/soz/raporlar/turkiyede-sanatsal-ifade-ozgurlugu-ocak-haziran-2024-raporu/>.
- Stamatopoulou, E., (2008). The right to take part in cultural life, submission to the Committee on Economic, Social and Cultural Rights, day of general discussion on the right to take part in cultural life, 9 Mayıs 2008, E/C.12/40/9.
- Susma Platformu. (2019). Türkiye'de Sansür ve Otosansür. https://susma24.com/wp-content/uploads/2019/07/Tu_rkiye_de_Sansu_r_-ve_Otosansur_TR.pdf
- Susma Platformu. (2020). Türkiye'de Sansür ve Otosansür 2018. <https://susma24.com/wp-content/uploads/2020/10/Turkiyede-Sansur-ve-Otosansur-2018-1.pdf>
- Susma Platformu. (2020). Türkiye'de Sansür ve Otosansür 2019. <https://susma24.com/wp-content/uploads/2020/10/Turkiyede-Sansur-ve-Otosansur-2019.pdf>
- Susma Platformu. (2021). Türkiye'de Sansür ve Otosansür (Aralık 2019 - 2020). https://susma24.com/wp-content/uploads/2021/02/Susma-Platformu_-_Turkiyede-Sansur-ve-Otosansur_-_Aralik-2019_-2020.pdf
- Susma Platformu. (2022). Türkiye'de Sansür ve Otosansür 2021. <https://susma24.com/wp-content/uploads/2022/03/Susma-Rapor-2021TR-internet.pdf>
- Susma Platformu. (2023). Türkiye'de Sansür ve Otosansür (Ocak-Aralık 2022). <https://susma24.com/wp-content/uploads/2023/02/Susma-Ocak-Aralik-2022-TR-internet.pdf>
- Susma Platformu. (2024). Türkiye'de Sansür ve Otosansür 2023. https://susma24.com/wp-content/uploads/2024/03/Susma-Platformu_-_2023_TR_finyayin.pdf.
- Tar, Y. (2024). Nefrete Karşı El Ele: 2023 Medya İzleme Raporu. <https://kaosglidernegei.org/images/library/medya-i-zleme-2023.pdf>
- Uçan Süpürge Kadın İletişim ve Araştırma Derneği., (2018). Türkiye'de STEM Alanındaki Toplumsal Cinsiyet Eşitsizlikleri Araştırma ve İzleme Raporu. <https://www.stgm.org.tr/sites/default/files/2020-12/turkiyede-stem-alanindaki-toplumsal-cinsiyet-esitsizlikleri-arastirma-ve-izleme-raporu.pdf>.
- ÜniKuir Derneği & SPoD. (2022). Ankara ve İstanbul'daki Devlet Üniversitelerinde LGBTİQ+ Hakları Bağlamında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Raporu: Mevcut Durum ve LGBTİQ+'lara Yönelik Ayrımcılık. <https://www.unikuir.org/assets/public/projects/dosyalar/ankara-ve-istanbul-daki-devlet-universitelerinde-lgbti-haklari-baglamindatoplumsal-cinsiyet-esitligi-raporu.pdf>.

Wiedenfeld, L. M. (2012). Sex-Types and Instrument Selection: The Effect of Gender Schemas on Fifth Graders' Instrument Choices. *Texas Music Education Research*, 64.

Wollz, L. A. B. et al. (2016). The little baby class ballerinas: a discussion about gender through ballet. *Demetra*, 11(3): 745-762.

Yamaner, G. (2005). Susan Glaspell'in Önemli Şeyler'inin Önemi. *Tiyatro Araştırmaları Dergisi*, 19.

Yusifova, G. (2022). *Sahne sanatları alanında devletin rolünün analizi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi

Zobu, V. R. (1977). O Günden Bu Güne. Milliyet Yayınları.

Haber ve Kurum Web Siteleri

Adana Altın Koza Film Festivali. (t.y.). <https://www.altinkozaff.org.tr>.

Adana Büyükşehir Belediyesi Şehir Tiyatroları. (t.y.). Tarihçe. <https://sehirtiyatrosu.adana.bel.tr/tarihce>.

Afife Tiyatro Ödülleri. (t.y.). Kazananlar ve Adaylar. <https://www.afife.org/kazananlar-ve-adaylar/2023/>

Ankara Film Festivali. (t.y.). Ödül Alanlar. <https://filmfestankara.org.tr/oduller>

Ankara Film Festivali. (t.y.). Tarihçe. <https://filmfestankara.org.tr/tarihce>

Antakya Film Festivali. (t.y.). <https://www.antakyaff.org>

Big Bang ve Berisi. (t.y.). <https://www.bigbangveberisi.com/>

Bursa İpekyolu Film Festivali. (t.y.). https://tr.wikipedia.org/wiki/Bursa_%C4%B0pekyolu_Film_Festivali

Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası (CSO). (t.y.). <https://cso.ktb.gov.tr/>

Çukurova Devlet Senfoni Orkestrası. (t.y.). Şef ve Sanatçılar. <https://cdso.ktb.gov.tr/TR-350785/sef-ve-sanatcilar.html>.

Devlet Opera ve Balesi. (2024). 6. Bale Yarışması Kitabı. https://www.operabale.gov.tr/PublishingImages/Lists/Festivallerdosyalari2024/6_BALE_YARISMASI_KITABI.pdf

Direklerarası Seyircileri. (2009). IX. Direklerarası Seyirci Ödülleri. <https://direklerarasi.org/index.php/ix-direklerarasi-seyirci-odulleri-2009/>.

Devlet Tiyatrolar Genel Müdürlüğü. (t.y.). Adana Devlet Tiyatrosu, Yeni Sahnesinde, Yeni Oyunuyla Seyirciyle Buluştu!. <https://www.devtiyatro.gov.tr/DevletTiyatro/tr/medyadetay/2607?a=adana-devlet-tiyatrosu-yeni-sahnesinde-yeni-oyunuyla-seyirciyle-bulustu>.

Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Senfoni Orkestrası. (t.y.).

<https://senfoni.eskisehir.bel.tr/about.php>

Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Senfoni Orkestrası. (t.y.).

Yönetim. <https://senfoni.eskisehir.bel.tr/yonetim.php>

Eskişehir Şehir Tiyatroları. (t.y.). Arşiv Oyunlar.

<https://tiyatro.eskisehir.bel.tr/arsivoyunlar.php>

Eskişehir Şehir Tiyatroları. (t.y.). Yönetim. <https://tiyatro.eskisehir.bel.tr/yonetim.php>

EUROSTAT. (t.y.). Culture Database. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/culture/database>.

Gaziantep Devlet Tiyatrosu. (t.y.).

<https://www.devtiyatro.gov.tr/DevletTiyatro/tr/bolgeler/13>.

Hatay Akademi Orkestrası. (2023). Hakkımızda: Hatay Akademi Senfoni Orkestrası.

<https://hataysenfoniorkestrasi.com/index.php/hakkimizda/>

Hatay Büyükşehir Belediyesi. (2024). Şehir Tiyatrosu, 9 ayda binlerce çocuğa ulaştı.

<https://hatay.bel.tr/icerik/sehir-tiyatrosu-9-ayda-binlerce-cocuga-ulasti>.

IMDB. (t.y.). <https://www.imdb.com>.

İstanbul Devlet Tiyatrosu. (t.y.).

<https://www.devtiyatro.gov.tr/DevletTiyatro/tr/bolgeler/2>

İzmir Devlet Senfoni Orkestrası. (t.y.). Şef ve Sanatçılar.

<https://izdso.ktb.gov.tr/TR-351055/sef-ve-sanatcilar.html>.

İzmir Kısa Film Festivali. (t.y.). <https://www.izmirkisafilm.org>.

Kamera Arkası. (t.y.). 1. Trabzon Uluslararası Film Festivali.

https://www.kameraarkasi.org/festivaller/trabzon_01.html.

Sabancı Vakfı. (t.y.). Sabancı Uluslararası Adana Tiyatro Festivali,

<https://www.sabancivakfi.org/tr/kultur-sanat/sabanci-uluslararasi-adana-tiyatro-festivali>

Sabancı Vakfı. (t.y.). Kısa Film Yarışması.

<https://www.sabancivakfi.org/tr/kultur-sanat/kisa-film-yarismasi>.

Sadri Alışık Ödülleri. (t.y.). Sadri Alışık Tiyatro & Sinema Oyuncu Ödülleri.

<https://www.sadrialisikodulleri.com>.

Samsun Devlet Tiyatrosu. (t.y.).

<https://www.devtiyatro.gov.tr/DevletTiyatro/tr/bolgeler/17>.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürlüğü. (2024).

6. Uluslararası Bale Yarışması ve Gala Gecesi.

https://www.operabale.gov.tr/PublishingImages/Lists/Festivallerdosyaları2024/6_BALE_YARISMASI_KITABI.pdf.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü. (t.y.).
<https://guzelsanatlar.ktb.gov.tr/>.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Sinema Genel Müdürlüğü. (t.y.).
<https://sinema.ktb.gov.tr/>.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (t.y.). <https://www.ktb.gov.tr>

Trabzon Devlet Tiyatrosu. (t.y.).
<https://www.devtiyatro.gov.tr/DevletTiyatro/tr/bolgeler/6#gameListSection>.

Trabzon Şehir Tiyatrosu. (2013). Kadınlik Sanatı projesi.
<https://www.sehirtiyatrosu.com/content/kadinlik-sanati-projesi>

TÜİK. (2024). Sinema ve Gösteri Sanatları İstatistikleri, 2023.
<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Sinema-ve-G%C3%B6steri-Sanatlar%C4%B1-%C4%B0statistikleri-2023-53639&dil=1#:~:text=Yerli%20film%20seyirci%20say%C4%B1s%C4%B1%2013,289%20bin%20839%20ki%C5%9Fi%20oldu.&text=Tiyatro%20salonu%20say%C4%B1s%C4%B1%202022%2F'23,say%C4%B1s%C4%B1%20326%20bin%20713%20oldu.&text=Tiyatro%20seyirci%20say%C4%B1s%C4%B1%202022%2F'23,milyon%20279%20bin%2051>

TÜİK. (2015). Zaman Kullanım Araştırması, 2014-2015.
<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Zaman-Kullanim-Arastirmasi-2014-2015-18627>

Uluslararası Ankara Tiyatro Festivali. (t.y.). Festival Arşivi.
<https://ankaratiyatrofestivali.org/category/festival-arsivi/>.

Uluslararası Antalya Altın Portakal Film Festivali. (t.y.). Anasayfa.
<https://antalyaff.com/tr/>.

Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi. (t.y.). istatistik.yok.gov.tr.

e-kütüphane

Raporda yer alan kaynaklara ve bu alandaki diğer raporlara erişmek için

Raporda yer alan gösterge ve endeks verilerine erişmek için

veri portalı

eğitim portalı

Rapora ait eğitim videosuna ve diğer CEİD eğitim videolarına erişmek için

Raporun yazarı olan uzmanlara ve diğer uzmanlarımıza erişmek için

uzman havuzu